

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Téma rigorózní práce:

Nutná obrana

Vedoucí rigorózní práce
JUDr. Marie Vanduchová CSc.

Autorka rigorózní práce
Mgr. Alena Hiblerová

PRAHA 2005

„ Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem vědecké práci obvyklým.“

Tímto bych chtěla poděkovat za odbornou pomoc a příkladné vedení paní JUDr. Marii Vanduchové CSc. při vypracování této rigorózní práce.

Hiblerová
.....

Mgr. Alena Hiblerová

OBSAH

	str.
Úvod	1
1. Vývoj institutu nutné obrany	
1.1 Historický vývoj nutné obrany.....	3
1.2 Vývoj institutu nutné obrany na našem území.....	7
2. Současné pojetí nutné obrany	
2.1 Současná právní úprava nutné obrany.....	10
2.2 Nutná obrana laikům i nadále zamlžená.....	14
2.3 Svépomoc.....	17
2.4 Problémy nutné obrany z pohledu vědy sindefendologie a alogodiky.....	20
3. Rozbor podmínek nutné obrany	
3.1 Útok.....	23
3.2 Zájmy chráněné zákonem.....	26
3.3 Přiměřenost.....	27
3.4 Úsudek obránce, obrana, realita.....	41
3.5 Putativní obrana.....	46
3.6 Nesplnění podmínek nutné obrany a právní důsledky.....	48
3.7 Pojem tzv. „pomoci“ v nutné obraně.....	53
3.8 Útok nepřičetných osob.....	65
3.9 Použití zbraně.....	69
3.10 Automatické technické obranné prostředky.....	73
3.11 Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů.....	76
4. Psychologické momenty nutné obrany.....	87
Závěr.....	94
Seznam použité literatury.....	99

Ú V O D

"Kdyby všichni lidé vždy správně a účinně aplikovali právo morální zásady, např. křesťanské, nemohly by vzniknout situace, při jejichž řešení by bylo použito násilí.

Takové jednání nazýváme pravé."

I přes utopistický charakter slov obsažených v tomto mottu je vhodné zamyslet se nad myšlenkou, která je v něm obsažena.

Téma nutné obrany jsem si pro svoji rigorózní práci nezvolila náhodně a ani jeho složitost a náročnost mne neodradila od možnosti věnovat mu pozornost. Důvodem pro tuto volbu je skutečnost, že se jedná o institut, který umožňuje občanovi svými vlastními silami čelit nenadálým, lze říci krizovým situacím.

K výběru tématu nutná obrana mě dále vedl poznatek, tj. že převážná většina lidí se v naší zemi domnívá, že napadený se bránit nemá, že bude-li se bránit a ublíží útočníkovi, bude potrestán. Praxe ukazuje, jak vyplývá z dále uvedeného, do jaké míry jsou tyto domněnky oprávněné.

Ne vždy příslušné instituce, včetně soudů, ustanovení o nutné obraně správně a v dostatečné míře aplikují. I přes sjednocující tendence judikatury se setkáváme s rozdílnými právními výklady a aplikacemi ustanovení o nutné obraně, což vede k nedůvěře a potažmo i k apatii občanů, jak je uvedeno níže.

V institutu nutné obrany, víc než v jakémkoliv institutu, se odráží politické názory jednotlivých historických epoch, což ve svém důsledku znamená, že její pojetí kolísá podle charakteru státu, který ji má připouštět. Vzhledem k tomu, že se jedná o realizaci práva bezprostředního násilí jednotlivcem nebo státem, odráží se tento vztah, tj. vztah mezi jednotlivcem a státem

ve vymezeném okruhu zájmů, na jejichž obranu může jednotlivec sám beztrestně vystoupit, ale za splnění podmínek, stanovených zákonem - viz dále citace z publikace J. Kuchty - Nutná obrana.

Nutná obrana není trestem, neboť nenastupuje po útoku, ale před ním nebo při něm. Není ani pomstou, neboť napadený brání svá práva chráněná zákonem, a to v mezích zákona a způsobem, který mu zákon dovoluje.

Jednání v nutné obraně proti násilí, které lidstvo provází od počátku jeho existence a které nelze eliminovat, je jednáním pro společnost žádoucím a prospěšným, které navíc upevňuje ve společnosti vědomí možnost zasáhnout v nebezpečí, aniž by občan byl vystaven nebezpečí trestního postihu. Vždy se totiž bude vyskytovat určité procento jedinců, kteří budou násilí používat, a to buď k dosažení kriminálních cílů anebo bez patrného motivu.

K tomu, aby se dalo násilí předcházet a zamezovat mu, je nutné hledat a odhalovat příčiny jeho existence. Jedna z nich je spatřována v nedostatecích ve výchově. Zajisté správná výchova ve značné míře může pomoci při řešení tohoto problému. Je však nutné zohlednit, že mezi námi existují lidé mající agresivní sklony, kteří ve svém jednání budou nevyzpytatelní. Jsem přesvědčena, že u lidí, a to i těžko adaptabilních, lze vypěstovat určité podvědomí, které potlačuje jeho použití. Nelze ale k tomu používat jenom represivně působící prostředky.

V praxi se ukázalo, že mnohem účinnějším prostředkem je například morální odsouzení než represivní prostředky, což mohu deklarovat na příkladu Švýcarska. Veřejné morální odsouzení v České republice neexistuje anebo neexistuje v takové míře, aby mohlo preventivně působit v boji s trestnou činností.

Na tyto, ale i jiné nedostatky se budu snažit najít, respektivě hledat odpovědi, neboť se domnívám, že se jedná o velice závažné téma, a to nejen proto, že se dotýká každého z nás, zvláště v dnešní době, kdy bezprostřední nebezpečí představuje organizovaný zločin,

který nerespektuje práva a svobody druhých a který profituje právě z nevidaného zajištění práva a svobod jednotlivce. Za povinnost státu považují, aby našel kompromis mezi zvýšením účinnosti boje s tímto stále mocnějším protivníkem, tj. s organizovaným zločinem a zvýšením rizika ohrožení nebo poškození práv jedince. Absolutizace není v tomto případě možná. Je třeba neustále zvažovat, odkud občanům hrozí nebezpečí, tj. zda od státní moci nebo od ostatních.

Trestně právní institut nutné obrany jako účinný nástroj pro obranu proti útočníkovi je zakotven v ustanovení § 13 trestního zákona. Nutná obrana je upravena i v některých dalších právních předpisech, např. v zákoně o přestupcích a občanském zákoníku. Tato práce bude ale věnována především nutné obraně jako trestněprávnímu institutu, tedy z pohledu trestního práva, i když okrajově se rovněž zmíním o její úpravě zakotvené v občanském zákoníku a zákoně o přestupcích.

Cílem mojí práce bylo, aby pomohla při zdokonalování nutné obrany jako reakci na vývojové trendy ve společnosti, nezanedbávaje přitom historické zkušenosti při jejím uplatňování.

1. Vývoj institutu nutné obrany

1.1 Historický vývoj nutné obrany

Pokud se budeme zabývat historickým vývojem institutu nutné obrany, dojdeme k závěru, že toto ustanovení je vlastně pozůstatek archaických zákonů, kdy právní systém, stejně jako společnost, ať již byla uspořádána v jakékoliv formě, nedokázala ani zdaleka jedinci poskytnout dostatečnou ochranu, a proto jedinec musel v mnohých případech svoji bezpečnost zajišťovat vlastními silami.

Tím nemám na mysli, že institut nutné obrany je jakousi relikvií, ba naopak. S vývojem společnosti

nabýval na důležitosti a jeho jasné vymezení je předpokladem pro správnou aplikaci, a to jak ze strany občanů tak i státních orgánů, neboť teprve stát dal nutné obraně, která patří k nejstarším lidským právům, právní podobu.

" Řešení jednotlivých případů pomocí výkladu může být metodicky správné pouze tehdy, jsou-li objasněny podstata a základní principy, z nichž vyplývají pevné kontury hranice mezi právem a bezprávím pro aplikaci nutné obrany. Nutná obrana je více než jiné instituty indikátorem základních politických názorů jednotlivých historických epoch, neboť jde o právo bezprostředního násilí a jeho realizaci jednotlivcem či státem. Její pojetí a výklad kolísají podle charakteru státu, který ji má připouštět. Právě v měřítku zajištění práva na obranu vlastních statků se ukazuje pozice právního řádu mezi individualismem a sociálním pojetím tohoto práva, mezi liberalismem a totalitou, mezi etatismem a svobodou jednání. Způsobem zajištění bezprostředního práva na ochranu jiných dává stát najevo svůj vztah k určitým sociálním postulátům, do jaké míry se zříká svého monopolu násilí.¹

V dobách dávno minulých, kdy lidé žili pod vlivem různých pověr a náboženství, nebylo problémem vysvětlit příčinu zločinnosti. Zločin se vysvětlil tím, že buď byl dílem ďábovým, a tudíž to byl boj s ďáblem, anebo to byl problém dědičného hříchu. Přesto se našli i tací, kteří se takovýmto výkladem nespokojili a přemýšleli nad jeho příčinami i z jiných hledisek a viděli, že zločin je projevem špatných lidských vlastností.

Filosof Sokrates učil, že ctnost je vědění, a proto lidé páchají špatné skutky jen z nevědomosti. Podle jeho

¹Kuchta J. Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999

názoru by stačilo lidi správně poučit, aby k takovým činům nedocházelo. Naproti tomu jeho žák Platon uznával, že i rozumný člověk se může dopustit zločinu, dokonce tvrdil, že i dobří lidé sní o skutcích, které páchají zlí lidé. Jiný řecký filosof Demokritos byl přesvědčen, že motivem veškerého lidského jednání je snaha o dosažení slasti a vyhnutí se strasti, s čímž se setkáváme i v dnešních teoriích.

Jako první vyjádřil nutnou obranu **Cicero** ve své řeči na obranu Milóna. Nutnou obranu označil za nepsaný přírodní zákon, který nelze naučit, zdědit, který ale pochází z přírody. Člověk ho akceptoval a je jím proniknut. Jde o přirozené právo člověk, které nemůže být nikomu odňato, vyplývá z povahy člověka a nepotřebuje žádné upřesnění. Jeho základem je pud sebezáchovy, který velí člověku dát přednost obraně svých zájmů před jejich poškozením. Proto právo nutné obrany nespočívá na pozitivním právu, ale vychází z podstaty člověka a musí se zajistit tak, aby obránce nemusel hradit útočnickovi škodu.

Krok zpět můžeme zaznamenat ve středověku, kde myšlenka nutné obrany si rovněž razila cestu². Tato doba však byla v zajetí teologie, která připouštěla nutnou obranu pouze tam, kde to nebylo v rozporu s láskou k bližnímu.

V 17. a 18. století, tedy v **osvícenecké době**, se do popředí dostávají poznatky zdůvodňované kritickým rozumem. Určující je zde myšlenka smluvního státu a společenské smlouvy. Obsahem této myšlenky je představa dobrovolného spojení všech lidí s tím, že lidé se vzdají práva na sebeobranu za podmínky, že je bude chránit stát, který je povinen zajistit blaho jednotlivce vyloučením stavu "**bellum omnium contra omnes**". Teprve

² Lata J.- Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích. Trestní právo 4,1999, č. 2, s.21,22

nesplnění takové povinnosti státem zakládá u člověka znovu právo bránit se sám³.

Další vývoj nauky o nutné obraně na konci 18. století silně ovlivnila **filosofie Immanuela Kanta**. Bezpráví je podle něho překážkou proti uplatňování svobody. Pokud tedy někdo klade tomuto bezpráví odpor, brání překážkám svobody a prosazuje tím svobodu, což je nejen přípustné, ale i žádoucí.

V protikladu stojí **teorie Hegelova**. Rozumné je podle Hegela pouze to, co je skutečné, a co je skutečné je také rozumné. Právo je tedy skutečné, protože je rozumné, naproti tomu bezpráví, které vystupuje proti existenci práva, je proto nerozumné, neskutečné a samo o sobě nicotné. Právní důvod nutné obrany spočívá tedy v absolutní nicotnosti a zavržitelnosti bezpráví, které nesmí být za žádných podmínek trpěno. Největší příspěvek hegeliánské filosofie spočívá v odmítnutí individualistického pojetí nutné obrany a ve zdůvodnění státem podmíněného práva nutné obrany ve smyslu prosazování státních zájmů v zájmu obnovování spravedlnosti. Tento základní princip byl spojen se základním postulátem " *právo nemusí ustupovat bezpráví,*" na kterém řada představitelů právní nauky vystavěla nauku o nutné obraně⁴.

Z tohoto stručného průřezu dějinných názorů na zločinnost je mi nejbližší názor Demokrita spolu s názorem, který vyslovil Cicero.

V případě názoru Demokrita ovšem s tím, že pochopitelně nelze stanovit hranici v podobě dosažení slasti. Tím

³ Kuchta J.- Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999, str.14,15

⁴ Kuchta J.- Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999

zločinnost nezaniká a ani se neomezuje. Slast má neomezené hranice a nelze předurčit, kdy ji kdo dosáhne. Cílem mojí práce však není polemizovat s historickými názory.

Je nepochybné, že nutná obrana prošla mnoha změnami.

Nejprve její hranice byly velice široké a v přirozenoprávní teorii umožňovaly prakticky usmrcení útočníka při jakémkoliv bezprávním útoku. Přirozenoprávní pojetí bylo individualistické a nebylo jej možné měřit právními měřítky, které vytvořil teprve stát. Naproti tomu shora uvedená zásada " právo nemusí ustupovat bezpráví " přetrvala do dnešní doby jako zdůvodnění ustanovení o nutné obraně.

1.2 Vývoj institutu nutné obrany na našem území

Úprava a vývoj nutné obrany i v našich zemích prošly určitým vývojem. Obeznamení s historickým vývojem je podle mého názoru nejen žádoucí, ale i zajímavé a svým dílem může přispět i pro úvahy de lege ferenda. Poprvé s úpravou nutné obrany se setkáváme v **císařském patentu č. 117/1852 ř.z.**, kterým byl vydán trestní zákoník pro tehdejší rakouskou říši. Nutná obrana je uvedena v § 2 písm. g) mezi důvody vylučujícími zlý úmysl pod názvem "spravedlivá nutná obrana"⁵.

Konání nebo opomenutí se nepřičítá za zločin, když skutek se stal z neodolatelného donucení, nebo u výkonu spravedlnosti nutné obrany. Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to se má míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku, nebo z

⁵ Lata J. - Vývoj institutů nutné obrany a' krajní nouze v českých zemích. Trestní právo 4, 1999, č.2. s. 21,22

jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany⁶.

Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestat podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního (§ 225 a 431) za čin trestný z nedbalosti. Při vykročení z mezí nutné obrany se rozlišuje **exces jarý**, vzniklý například ze zlosti, pomstychtivosti apod., a **exces chabý** z poděšení, strachu nebo z leknutí.

Při excesu chabém byl napadený beztrestný.

Vyloučena byla nutná obrana ve rvačce, ledaže by účastník rvačky z ní odcházel a byl znovu napaden. Proti úřednímu výkonu pak nebylo možno použít nutnou obranu. Chtěla bych zdůraznit, že byl ale dovolen opak v případě, že úkon byl bezprávný, nedovolený, nebo nenáležel do působnosti příslušné osoby.

Nejasnosti se vyskytovaly v případě útoku nepřičetné osoby nebo dítěte. V případě, že napadenému nebyl znám stav útočnicka, jednalo se o putativní nutnou obranu. Byl-li stav znám, pak odrážení útoku bylo beztrestné jen za podmínek nouze. V roce 1948, kdy naše společnost zaznamenala změnu ve svém vývoji dochází k obratu a nutná obrana je upravena v **§ 8 trestního zákona č. 86/1950 Sb.** v němž je uvedeno: *Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidovědemokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu, nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže:*

a) útok přímo hrozil nebo trval,

b) obrana byla útoku přiměřená.

Znakem pro tehdejší dobu bylo stavění zájmů kolektivních před zájmy jednotlivce. Je možné hájit zájmy již i jiné než pouze život, svobodu a majetek, např. čest.

⁶ Judikát č. 3584/29 Sb. rozh. tr.

Pojem "přiměřenost" byl vyjádřen v judikátu NS ŠR - 6 Nt 301/58. Dle tohoto judikátu se nevyžaduje úplná přiměřenost mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotknutého nutnou obranou. Nesmí být ale nepoměr mezi škodou, která společnosti vzniká velkým odvrácením útoku a škodou, která společnosti hrozí.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb., platný i v současné době, ve srovnání s dřívějšími předpisy, podstatně uvolnil podmínky institutu nutné obrany ve prospěch obránce a úprava tohoto institutu je doplňována řadou rozhodnutí soudů, jak uvedeno na příkladech dále.

Nutná obrana v právní úpravě z roku 1961 zněla: *Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.*

Jak vyplývá z komentářů k tomuto trestnímu zákonu, požadavek přiměřenosti obrany, který byl obsažen v úpravě § 8 předcházejícího trestního zákona z roku 1950 jako jedna z podmínek nutné obrany byl modifikován požadavkem, aby obrana byla zřejmě nepřiměřená. Namísto požadavku přiměřenosti nastupuje zákaz vyjádřený pojmem „zřejmě nepřiměřená“.

Pojem přiměřenosti se tak, dle právní úpravy z roku 1961, posuzoval z hlediska použitého prostředku a z hlediska škody způsobené útočnickovi, nebo-li jinak řečeno opíral se o intenzitu a o škodu, přičemž se kladl důraz, aby škoda byla rovnocenná hloubce intenzity.

Jak obsaženo v jud.41/80: *Intenzita obrany a tedy přiměřenost obrany intenzitě útoku není závislá od použitého prostředku, ale od toho, jak tento prostředek obránce použije. Z hlediska škody se přiměřenost obrany posuzuje porovnáním škody, která byla způsobena útočnickovi a škody, která hrozila zájmu chráněnému trestním zákonem. Jaká škoda hrozila a zda škoda způsobená útočnickovi nebyla zřejmě nepřiměřená škodě hrozící z útoku, se posuzuje podle objektivních*

okolností případu i podle představ obránce, odůvodněných těmito objektivními okolnostmi.

V jud. II/65 pojem " zřejmě nepřiměřená " je vyjádřen takto:Proto o vybočení z mezí nutné obrany pro její zřejmou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže pachatel použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo kdy škoda způsobená obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku.....

V roce 1993 pak proběhla novelizace úpravy nutné obrany.

I přes novou právní úpravu přijatou v roce 1993 se objevily další podněty ke zdokonalení právní úpravy nutné obrany a jako příklad uvádím podnět skupiny poslanců vedené T. Sokolem, o rozšíření právní úpravy nutné obrany, která v roce 1995 navrhla rozšíření ustanovení § 13 trestního zákona o větu: *O nutnou obranu jde vždy, je-li vážně ohroženo zdraví nebo život.*

Podnětná v tomto smyslu je i myšlenka, která byla obsažena již za starého Rakouska ve zbrojním patentu z roku 1852 a která se znovu objevila v návrhu trestního zákona v roce 1938. Toto ustanovení ale nebylo přijato.

Jedná se o následující ustanovení:

Trestným není, kdo má u sebe bez předepsaného povolení ve chvíli nebezpečí zbraň prokázaně k jeho odvrácení.

2. Současné pojetí nutné obrany

2.1. Současná právní úprava nutné obrany

S účinností od 1.1.1994 byla provedena zákonem č.290/1993 Sb.novela dosud platného trestního zákona a tato novela se zásadním způsobem dotkla i ustanovení § 13 o nutné obraně, v němž nahradila slovo "zřejmě" slovy "zcela zjevně" a slova "povaze a nebezpečnosti" slovem "způsobu".

Jak uvedeno v důvodové zprávě, snahou zákonodárce bylo rozšířit legislativní hranice nutné obrany v souladu s požadavky teorie a praxe, a proto zákonodárce přistoupil k této změně. Cílem novely bylo rozšířit meze nutné obrany, tj. rozšířit pojetí dosavadního požadavku přiměřenosti tak, aby podmínky nutné obrany nebyly splněny, jen je-li naprosto nepřiměřená povaze útoku.

Je zohledněna a respektována skutečnost, že osoba jednající v obraně de facto nemůže zhodnotit útok, nemůže se na útok připravit, tudíž zvolit vhodné obranné prostředky, což po osobě-laikovi nelze ani požadovat. Pojem nebezpečnosti útoku, který je značně abstraktní, se nahrazuje pojmem způsobu útoku, který především jeho nebezpečnost charakterizuje⁷. Dolenský rovněž zastává názor, že novela chtěla meze nutné obrany rozšířit a že činí obranu závislou pouze na způsobu útoku a nevyžaduje srovnání hrozící a způsobené škody.

Na druhé straně se vyskytují nesouhlasné názory s touto novelou a považují ji spíše za restriktivní⁸. Já osobně pro praxi, z hlediska výkladového, za polemický považuji i termín "zcela zjevně", který nahradil výraz "zřejmě", jímž se měl rozšířit prostor pro obranu nad rámec dovolené obrany, jež by byla striktně nepřiměřená, neboť v podstatě lze konstatovat, že ani tento výraz laikovi - občanovi není srozumitelný. Občan - laik totiž neví, co se mu výrazy "zjevně" a "zřejmě" při nutné obraně dovoluje a co se mu zakazuje a občan tak nemůže vyvodit meze jeho dovoleného chování.

⁷ P. Šámal - K vládnímu návrhu novelizace § 13 tr.zák. o nutné obraně, Právní praxe 1994, č. 2, s. 21, 22

⁸ J. Lněnička - Ad "Nová koncepce nutné obrany (§13 tr.zák.)", Buletin advokacie 1994, č.4, s.13 praxe 1994 č. 2, s.80, s. 81

Pokud teorie klade velké nároky na přesnou formulaci skutkových podstat trestných činů a formuluje požadavek tak, že skutkové podstaty musí být určité, jasné, přesně definované a jak dále uvedeno v učebnici "Trestní právo hmotné - I. obecná část" (Codex Praha, červen 1992) na str. 21 tak, aby výstižně charakterizovaly typy činů společensky škodlivých a při jejich tvorbě by měla být dávana přednost popisným znakům, pak by stejné požadavky určitosti měly být splněny i při formulaci takového ustanovení jako je nutná obrana, která má ve společnosti nezastupitelné postavení.

V této souvislosti bych chtěla poukázat, na str. 20 učebnice "Trestní právo hmotné - I.obecná část"(Codex, Praha 1997), kde je zmíněn rozpor nepřesných formulací ve vztahu k zásadě " *nullum crimen sine lege* ", která znamená, že trestní zákon bude obsahovat definice trestných činů, a to definice dostatečně přesné a jasné.

Dále pak na téže straně je uvedeno, že v současném trestním právu je ještě řada ustanovení, která ve světle tohoto požadavku neobstojí - viz Novotný O.,Právní stát a trestní právo, časopis Právo a zákonnost č. 1/1991, zvl.str. 22 a násl.

Pokud se jedná o změnu druhého pojmu, pak dle Dolenského pojmem "způsob útoku" má být vystižena celá nebezpečnost útoku. Pod způsob útoku pak lze zahrnout i vlastnosti útočníka, jež se v útoku jeví nebo hrozí projevit, dále i hrozící součinnost dalších osob doprovázejících útočníka, jakož i další okolnosti charakterizující intenzitu útoku⁹.

Záměrně není použit výraz "nikoliv způsobu provedení útoku", neboť tento termín by vzhledem k jeho úzkému

⁹ A.Dolenský - Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr.zák.), Bulletin advokacie, 1994, č. 1 s.24

výkladu nevyjadřoval všechny okolnosti, které musí obránce hodnotit¹⁰.

Definici pojmu "způsobu útoku" nikde v zákoně nenalezeme. Dle jazykového výkladu by zahrnoval podstatně menší okruh skutečností než pojem "povaha a nebezpečnost útoku". Je sporné, zda cílem historického výklad bude zvýhodňování obránce. Praxe postupně široké meze nutné obrany akceptovala a i interpretace nutné obrany se rozšiřuje. Například dle rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. 16/94 Sbírky rozhodnutí trestních je soud, při zkoumání překročení mezi nutné obrany, povinen přihlížet k rozrušení obránce vyvolané útokem. Dle judikátu R 47/1995 pak „Samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku. Podmínkou ustanovení § 13 trestního zákona, o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak“. V judikátu R 14/1999 se uvádí, že: „V závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočníka.“

Dle mého názoru ale ani tato novela neodstraní problém jazykového výkladu, neboť, jak vyplývá i ze shora uvedeného a jak vyplývá taktéž z příkladů níže uvedených, pojmy zavedené citovanou novelou nedávají záruku, že teoretický výklad ustanovení § 13 tr. zákona se nebude odlišovat od výkladu v praxi. V takovémto případě bude i nadále v podvědomí veřejnosti utvrzována představa, že obranou proti útočníkovi se občan vystavuje riziku trestního postihu.

Při této příležitosti si dovolím použít Kuchtovu citaci tj., že obecně by mělo platit:

¹⁰ P. Šámal - K vládnímu návrhu novelizace § 13 tr. Zák. o nutné obraně, Právní praxe 1994 č. 2, s. 80, s. 81

" Čím hrubší porušení práva útočník realizuje a čím závažnější zájmy obránce a jiných osob budou porušeny, tím úžeji bude třeba vytyčít meze ohledů na útočníka."

2.2 Nutná obrana laikům i nadále zamlžená

Vysoká kriminalita ve společnosti občany nutí přijímat preventivní opatření pro případ, že se stanou obětí útoku. Chránit své zájmy před útočníkem je právem každého občana, nikoliv povinností. A tak si pořizují střelné zbraně, instalují automatická obranná zařízení, navštěvují kurzy sebeobrany. A právě v praxi tyto snahy občanů narážejí na mnohá úskalí. Tak například v případě sebeobrany nelze vyloučit, že nedojde k poškození fyzické integrity útočníka, obzvláště v případech, kdy je stížen skrytou poruchou zdraví. Na druhé straně ale nelze přehlédnout, že obránci hrozí další nebezpečí v podobě např. nákazy virem HIV, se kterým může přijít do styku prostřednictvím krve z oděrek a ran způsobených útočnickovi.

Nutná obrana je institutem, který může být pro každého občana velmi aktuální, přesto se občané soustřeďují pouze na preventivní ochranu svého majetku a svojí integrity. Příčinu je nutné hledat jednak v mizivé znalosti tohoto institutu v řadách laické veřejnosti a jednak v chybné informovanosti. Veřejnost neznalá situace se čas od času dozví o rozhodnutí soudů, která jsou pro ni šokující, jestliže občan, který se snažil bránit, byl shledán vinným a odsouzen. Na druhé straně by byla chyba hledat vinu jen v médiích. V mnoha případech k tomu přispívá již zmíněný výklad ustanovení § 13 trestního zákona orgány činnými v trestním řízení. Tito, i přes shora uvedenou judikaturu, nezřídka podmínky nutné obrany vykládají v rozporu se smyslem tohoto ustanovení natolik úzce, že ve svých důsledcích to znamená postih osoby, která postupovala v intenzích § 13 trestního zákona.

Chyby při aplikaci zákonného ustanovení mohou způsobit porušování práv občanů chráněných ústavními předpisy a následné vytváření mylných představ o jejich právech. V důsledku to znamená následné oslabení boje s trestnou činností a občané, kteří by mohli hájit svá práva nebo práva jiných zůstávají neteční a pasivní z obavy z možného trestního stíhání a setrvávají ve svých pochybnostech o tomto institutu a v nevědomí, jak daleko smí v nutné obraně zajít.

Není neznámé, že v nutné obraně dochází ke kolizi zájmů. Střetává se zde zájem, který byl útokem napaden a na druhé straně je hájen nutnou obranou. Proto, aby při tomto střetu nedocházelo k anarchii a zvláště, je nutné stanovit přesné podmínky a meze pro jednání v nutné obraně, neboť ani protiprávní útok nezbavuje útočníka všech jeho práv. Právní řády států to zpravidla řeší pomocí prvků jako je nebezpečí hrozící chráněnému zájmu, trvajících nebo hrozících útok, přiměřenost, nemožnost zakročení příslušným státním orgánem. Meze a podmínky jednání v nutné obraně jsou stanoveny ve vazbě s požadavkem na dodržení přiměřenosti, popř. subsidiarity. Čím lépe jsou tyto podmínky a meze stanoveny, tím je více posílena jistota občanů, a o to více je pak posílen význam nutné obrany. Zajisté by k jistotě občanů přispělo vyloučení trestní odpovědnosti v případě neúmyslného překročení mezí nutné obrany anebo překročení mezí nutné obrany ze strachu, pod vlivem silného rozrušení, úzkosti nebo momentu překvapení tak, jak tomu bylo u nás v době minulé a jak je tomu v legislativní úpravě cizích zemí jako např. v Rakousku, Švýcarsku nebo v Německu, kdy tyto okolnosti jsou považovány za okolnost zakládající beztrestnost obránce, resp. za okolnost, při které by soud musel upustit od potrestání obžalovaného - obránce. U nás je dosud takováto okolnost považována pouze za polehčující okolnost pro obránce, který překročí meze nutné obrany, což je zcela nevyhovující.

Vlastní institut nutné obrany je komplikovanou kategorií, a to nejen pouze z hlediska formulace zákonného

ustanovení, do kterého je nutné zakomponovat nespočet různých reálných životních situací, ale také proto, že stav nutné obrany hodnotí osoby, které zkoumanou situaci znají pouze zprostředkovaně, tj. z obsahu spisu a z provedených důkazů. Posuzují ji osoby, které mají dostatek času na rozhodování. K tomu přistupuje skutečnost, že tyto osoby se nemusí obávat přímo hrozícího útoku, čili nejednají pod stresem. Pro bezchybné posouzení je nutné objektivně a pečlivě zkoumat okolnosti daného případu, což samozřejmě klade značné nároky nejen na jistou úroveň právního myšlení, a proto se dále zmiňuji o nepříliš známých vědách alogodika a sindefendologii. Přestože většina případů bývá vyřešena již v přípravném řízení, existuje několik významných rozhodnutí, která byla vydána ve „Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek“, z nichž je zřejmé, že interpretace nutné obrany se rozšiřuje ve prospěch obránce. Tato tendence se do určité míry projevovala již před rokem 1993, tj. za účinnosti starší právní úpravy. Například povinnost objektivního, bezchybného a pečlivého zkoumání stanoví rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č.II/65Sbírky rozhodnutí trestních, které ukládá soudům zodpovědně objasňovat všechny okolnosti rozhodné pro posouzení nutné obrany a které vyžaduje přísně individuální posuzování každého případu, a to komplexně ve všech jeho okolnostech. Uvedené tendence se pochopitelně ještě intenzivněji začaly prosazovat v judikatuře soudů po roce 1993. Tak v rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č. 16/94 Sbírka rozhodnutí trestních se stanoví, že při zkoumání překročení mezí nutné obrany je soud dokonce povinen přihlížet k rozrušení obránce.

Jiná hlediska pro posuzování přiměřenosti nejsou v judikátech uváděna.

2.3. Svépomoc

V souvislosti s nutnou obranou a v návaznosti na shora uvedené považují za nutné zmínit se ještě o dalším institutu, kterým je svépomoc, neboť i tento institut významným způsobem určuje soukromoprávní postavení jednotlivce.

Nejprve bych si dovolila citovat A. Dolenského, který v Bulletinu advokacie č. 1 Praha 1994 na str. 20 uvádí :
" Odůvodnění nutné obrany pramení ze dvou zdrojů: je to jednak sebeochrana, jednak to, co by snad šlo vyjádřit jako uplatňování, prosazování právního řádu jako celku. Prvý důvod je individuální povahy, druhý sociální povahy. Převažuje prvé hledisko. Individuální hledisko se jeví v tom, že není možná nutná obrana jen k ochraně veřejného pořádku či právního řádu vůbec, chybí-li ochrana individuálního zájmu, dále že poměr hodnoty ohroženého a při obraně obětovaného by v principu neměl hrát roli a konečně že nelze od nikoho žádat, aby utekl - to by byla turpis fuga. Sociální hledisko se jeví v tom, že lze bránit nejen sebe, ale i jiného, dále že nutná obrana není přípustná, kde by šlo o zneužití práva, ani tam, kde by nebyl zároveň ohrožen zájem sociálním hlediskem, tj. ochrana právního řádu jako celku."

Svoji pozornost soustředím na pojem svépomoci proti zásahům osob nenadaných veřejnou mocí a podmínkami jejího dovolení, neboť svépomoc v oblasti veřejného práva, jako např. obrana proti zákroku policisty nebo občanská neposlušnost, se řídí jinými kritérii. K tomuto zaměření mě motivovala skutečnost, že při praktických úvahách se potvrzuje, že téměř každou právní záležitost lze zodpovědět rozdílně a právní argumentace pak dochází k relativizaci jednotlivých (byť i zásadních) právních pojmů a institutů, jak vyplývá i z dále uvedeného. Jednu z příčin je možné spatřovat v dopadu více norem současně na životní situaci. Pak úkolem právní interpretace je tuto kolizi vyřešit v jednotném výkladovém postupu teorie s praxí.

Ochrana subjektivních práv je zásadně zajišťována státem prostřednictvím státních orgánů k tomu určených, zejména pak soudy. Jen zcela ve vyjíměčných případech, zákon umožňuje občanovi obranu dovolenou obrannou svépomocí, nebo-li použití vlastní moci a síly. Rozvoj a prosazování státu v minulosti závisely na postupném omezování možnosti jednotlivců vlastními silami prosazovat svoje nároky. Ačkoliv svépomoc je zakázána, nelze ji zcela vyloučit s ohledem na situace, v nichž dochází k neoprávněným zásahům do subjektivních práv jiného a kdy nemožností okamžitého zásahu ze strany státu by mohlo dojít k nenapravitelným a zbytečným újmám. Musí jít o případy, kdy nebezpečí bezprostředně hrozí a ochrana státem by přišla pozdě. Neoprávněný zásah do subjektivních práv je možné odvracet jen přiměřeným způsobem.

I přesto, že stát má zájem na tom, aby ho občané neobcházeli při ochraně svých práv, omezené připuštění svépomoci, s ohledem na shora uvedené, je spravedlivé a žádoucí. Jejím připuštěním tak dochází k nahrazování státní moci mocí soukromou, přičemž ale ze strany ohroženého nejde ve skutečnosti o mocenský akt jako takový, neboť ten, vůči němuž obrana směřuje, se může rovněž bránit svépomocí a pak nastává spor o právo, který musí státní instituce, v souladu s právní normou, rozhodnout.

Náš trestní zákon rozeznává dva stupně obranné svépomoci. Je to nutná obrana upravená v § 13 trestního zákona, kdy občan odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útokem proti zájmu chráněnému trestním zákonem a krajní nouze zakotvená v § 14 trestního zákona, kdy občan odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem. V případě svépomoci se jedná vždy o konání, nikdy o opomenutí.

V českém právním řádu je možné dovozovat svépomoc z různých jeho ustanovení, zvláště pak z § 4 občanského zákona v pl. zn, který stanoví : " *proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, lze se domáhat ochrany u orgánu, který*

je k tomu povolán ". Z toho plyne jednak povinnost státu poskytnout soudní ochranu a jednak povinnost soukromých subjektů právo na soudní ochranu svépomocí nerušit a v § 6 obč. zákona jsou upraveny podmínky svépomoci: " Jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je tak ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit".

Nejsou-li tyto podmínky splněny, jedná se o porušení práva, nebo-li exces s příslušnými sankčními dopady vyplývajícími z takového porušení.

Dle právní nauky bezprostředním zásahem se rozumí, že zásah se reálně chystá anebo již nastal a nebyl dosud ukončen. Z toho vyplývá, že např. je-li neoprávněně odejmuta movitá věc, může ji občan rušiteli svépomocně odebrat, a to i na útěku rušitele, tedy nejen v počátku neoprávněného zásahu. Je zde evidentní existence propojenosti právní úpravy nutné obrany v trestním zákoně na úpravu svépomoci obsažené v občanském zákoně, jak lze deklarovat na uvedených příkladech. Na rozdíl od trestní úpravy, kde je obsaženo, že obrana nesmí být zjevně nepřiměřená, občanský zákoník u svépomoci připouští možnost obrany pouze přiměřené, tj. použité prostředky, způsob, intenzita, rozsah musí být adekvátní bezprostředně hrozícímu nebezpečí. Pokud tomu tak není, pak není splněna zákonná podmínka přiměřenosti a jedná se o exces se sankčními dopady. Za další, dle zákonné dikce svépomoc může učinit jen sám ohrožený, popř. zákonný zástupce např. rodič dítěte, zmocněnec.

Vedle této obecné úpravy občanský zákoník obsahuje zvláštní úpravu, kde jsou podmínky svépomoci stanoveny konkrétním způsobem. Tak např. v § 418 v odst. 1 je zakotvená právní úprava krajní nouze a v odstavci 2 pak nutná obrana. Ve snaze dodržet jednotnost právního řádu je úprava těchto institutů v občanském zákoně vymezena analogicky s jejich úpravou v trestním právu (v § 13 a § 14 trestního zákona v pl. zn.) a přejímá jejich výklad v trestním právu. Rovněž zákonným předpokladem je

protiprávní útok, a to hrozící nebo trvajícím, avšak na rozdíl od ustanovení § 13 trestního zákona v pl. zn., kde je pro obranu použito kritéria " zjevně nepřiměřená způsobu útoku", ustanovení § 418 občanského zák. v pl. zn. užívá kritéria " zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku". Dále občanský zákoník vylučuje útok ze strany zvířete, tedy připuštěn je útok pouze ze strany fyzické nebo právnické osoby a je připuštěna škoda stejná, vyjímecně i větší škoda a předmětem ochrany je zdraví a majetek fyzické osoby a majetek právnické osoby a státu.

V judikátu R II/1965, s. 232 (trestní) je nutná obrana vymezena tak, že " O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil, nebo se reaguje na útok takovým způsobem, že se útok ve skutečnosti oplácí a nikoli odvrací. U nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného.

O vybočení z mezí nutné obrany pro její zřejmou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže se použije prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvracení útoku, nebo když škoda způsobená obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku. Každý případ nutné obrany musí být posuzován komplexně ve všech souvislostech jeho okolností a přísně individuálně."

Dle judikátu R 49/1970 (trestní) " Přiměřenost obrany je třeba posoudit se zřetelem ke všem okolnostem případu, na vybočení z mezí nutné obrany nelze usuzovat jen z toho, že se napadený bránil zbraní proti neozbrojenému útočnickovi věkově podstatně mladšímu, fyzicky silnějším a známému svou agresivitou."

U krajní nouze ve smyslu ust. § 418 obč. zák. v pl. zn. odpovědný za škodu je ten, kdo stav krajní nouze vyvolal a odpovídá jak za škodu vyvolanou nebezpečím, tak i za škodu způsobenou při odvracení tohoto nebezpečí. Kritéria závažnosti jsou shodná s úpravou zakotvenou trestním zákoně.

V souvislosti s právní úpravou nutné obrany a krajní nouze obsažené v občanském zákoníku je nutné upozornit i na § 417, kterým je ohroženému uložena povinnost zakročit při odvracení škody způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení.

2.4 Problémy nutné obrany z pohledu vědy sindefendologie a alogodiky

Dalším aspektem, o kterém považují za nutné se zmínit v souvislosti s nutnou obranou, je sebeobrana občanů, která je mimořádně diskutovaným problémem na veřejnosti. Zvláště pak diskutované jsou otázky vztahu iniciativy jedince a společenství (v obraně občana), neboť de facto občan tzv. "bere právo (spravedlnost) do svých rukou", nebo-li zasahuje do oblasti, kterou si vyhradil stát. Je zde problém vztahů prostředků jako např. otázka použití zbraní, zvláště pak střelných, je tu otázka následků, neboť nelze vyloučit i smrt útočníka, otázka zneužití ustanovení o nutné obraně apod.

Naukou o sebeobraně se zabývá věda sindefendologie, tedy disciplína, která se zabývá aspekty teorie a praxe sebeobrany. I když tato věda byla vytvořena v našich zemích koncem padesátých let, přesto se jedná o vědu poněkud neznámou, a to nejen laické veřejnosti, ale i např. právníkům, policistům apod.. Proto za odborníky, z hlediska sebeobrany a potažmo nutné obrany, jsou považováni např. karatisti, znalci z oboru orientálních bojových umění atd.. Sindefendologii je nadřazená věda alogodika, nauka o řešení všech typů úkorných situací, které se od padesátých let intenzivně věnoval Ing. Ivan Špička.

Úkornou situací se rozumí situace, v níž je něčeho nedostatek. Tato situace například nastane: nemáme-li dostatek peněz, někdo nám ublíží a nás to bolí, nemáme-li

znalosti, které bychom měli mít, lpíme na věcech, bez kterých se nedokážeme obejít apod..

Alogodický způsob řešení spočívá jednak v tom, aby člověk byl schopen poznat, co je třeba činit v těchto situacích a jednak v tom, aby skutečně byl schopen tak činit. To druhé znamená být nezávislý na rušivých vlivech.

Je nutné brát v úvahu, že při výuce prvků úpolových disciplín se jedná o modelové situace, které se mohou podstatným způsobem lišit od skutečných útoků. Na obránce jsou kladeny nemalé nároky, neboť pro úspěšnost akce je potřeba správně a včas identifikovat počátek útoku, sílu, dosah atd.. Útok ale může vzniknout neočekávaně, tj. přepadením, a obránce až do poslední chvíle jeho počátek nemůže rozpoznat. Svoje specifika mají v praxi velmi časté případy nutné obrany při fyzických násilích páchaných v domácnostech na ženách, kdy žena vzdoruje silnějším mužům. V těchto případech je použití nože či jiných ostrých nebo tupých kuchyňských nástrojů nejobvyklejším způsobem.

Při správném posuzování, zda se jednalo o nutnou obranu či nikoliv, je nejen zásadně důležité umět rozpoznat okamžik začátku a konce útoku. Vzhledem k tomu, že před jeho začátkem a po jeho ukončení již není dovoleno použití násilí, jak je tomu v době jeho trvání, je nutné identifikovat správně jednotlivé znaky situace. Není-li ten, kdo posuzuje právní stránku nutné obrany schopen tuto syntézu provést (a s tím se bohužel často setkáváme i u soudců), jeho soud se pak bude odvíjet na několika ze souvislosti vytržených a špatně interpretovaných jednotlivostech, které v dané situaci nastaly náhodou a mohly být i zcela jinak. Pak dochází k nesprávným rozhodnutím, která jsou v rozporu zejména s ust. § 2 odst. 5 trestního řádu v pl. zn., což ve vědomí občanů utvrzuje zmiňovaný pocit právní nejistoty.

3. Rozbor podmínek nutné obrany

3.1 Útok

Jedním z ústředních pojmů, který zakládá jednání v nutné obraně je útok. Útokem se rozumí úmyslné protiprávní jednání člověka, nebezpečné pro společnost. Musí jít tedy o útok člověka, ale může se jednat i o útok zvířete, ale poštvaného člověkem. Z hlediska pohledu nutné obrany musí jít o útok kvalifikovaný, tedy o útok naplňující určité znaky. V naší nauce trestního práva tyto znaky nejsou rozebrány, ale lze mít za to, že k nim nezbytně patří existence útoku, jeho reálnost, protiprávnost, nebezpečnost pro společnost, bezprostřední hrozba nebo trvání, ohrožení zájmu chráněného zákonem. Tímto chráněným zájmem může být život, zdraví, majetek, ale i další chráněné zájmy např. domovní svoboda. Podle Solnaře útok znamená ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, jež je vyvoláno protiprávním konáním a opomenutím¹¹.

Na jeho dalším vymezení se pak podílí praxe spolu s naukou, a to jednak z hlediska negativního, tj. co není možné považovat za útok a jednak z hlediska, jak byl útok proveden - forma jednání. Teorie útok v definici vymezuje jako reálné ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem vyvolané protiprávním úmyslným jednáním člověka, které je nebezpečné určitou měrou pro společnost. V případě, že útok existuje pouze v představě obránce, tj. chybí reálnost útoku, pak se jedná pouze o tzv. putativní obranu - viz níže.

V § 13 trestního zákona není přímo obsažen jeden ze zákonných požadavků v souvislosti s nutnou obranou, tj.

¹¹ V. Solnař - Základy trestní odpovědnosti, s. 101

nebezpečnost útoku pro společnost. Kritéria nebezpečnosti útoku jsou zpravidla posuzována obdobně jako nebezpečnost trestného činu pro společnost podle § 3 odst. 4 trestního zákona. V nauce však není dostatečným způsobem objasněna charakteristika pojmu nebezpečnost, respektivě není dostatečným způsobem objasněn obsah tohoto pojmu, jakož i jeho podstata. Z povahy věci vyplývá, že obrana proti útoku bude vyloučena, jak je tomu např. u § 210 trestního zákona - trestný čin dvojího manželství. Útokem mohou být i jednání, která nenaplnují znaky trestného činu, např. slabší útoky proti integritě člověka, tj. např. jednání, která nebudou mít za následek např. ublížení na zdraví ve smyslu ustanovení § 221 trestního zákona.

Nutnou obranu však lze užít proti jednání, které naplňuje znaky správního přestupku. K tomu J. Kuchta uvádí: "*Nutná obrana proti útoku v podobě přestupku spadá pod § 13 tr. zákona, jen jestliže obránce jedná v intencích § 13 tr. zák. a ne pouze § 2 odst. 2 písm. a) zák. o přestupcích*".

Útokem se rozumí i protiprávní jednání osob nepříčetných a dětí- viz podrobněji o tom níže v kapitole „Útok nepříčetných osob, dítěte“. V. Solnař sem zahrnuje též činy, které buď z procesních důvodů nemohou být stíhány anebo jejichž trestnost zanikla.

Vzhledem k tomu, že pod pojmem útok je zahrnuto nejen jednání, ale i nečinnost s úmyslem způsobit nebezpečí, např. majitel úmyslně nezadrží psa, i v takovýchto případech je možná nutná obrana, vzhledem k tomu, že je naplněna skutková podstata tzv. omisních deliktů.

Srov. např. č.254/1947 Sb.rozh.tr. i proti útoku, ke kterému dá obránce podnět, je nutná obrana povolena. Obránce neodpovídá za úmyslně způsobené škody. Jestliže obránce útok úmyslně vyprovokuje, aby útočníkovi pod záminkou obrany mohl ublížit, pak ze strany tohoto obránce nejde o dovolenou nutnou obranu, a proto odpovídá za způsobenou škodu.

Dalším základním požadavkem je bezprostřední hrozba útoku a trvání útoku. Z uvedeného vyplývá, že nestačí útok teprve připravovaný (srov. č. 19/1958 Sb. rozh. tr.). Na druhé straně není vyžadováno, aby útok začal, tj. aby útočník zasadil tzv. první ránu. To znamená nevyžaduje se pasivita od obránce, vyžaduje se pouze, aby podnět vzešel od útočníka.

Jak shora uvedeno, příprava útoku tedy není považována za útok přímo hrozící. Kromě jiného jde na straně útočníka o jednání bez způsobení škody a k tomuto přistupuje na straně obránce další skutečnost, že zde existuje možnost přípravy na obranu. Přesto však ani v tomto případě nelze vyloučit, že již ve stádiu přípravy půjde o útok, který bezprostředně hrozí anebo, že o takovýto útok půjde při projevu úmyslu, např. formou výhrůžky. Za přímo hrozící útok lze považovat pokus trestného činu. Kritériem pro rozlišení pak může být poznání, kdy útok ze stádia přípravy přechází do stádia pokusu.

Není třeba čekat, až útočník zasadí první ránu. Stav nutné obrany trvá i v případě přerušení útoku, je-li ale zřejmý záměr útočníka v něm pokračovat, např. útočník přerušil útok za účelem, aby si opatřil zbraň. U některých trestných činů však jejich formální dokonání není vždy totožné s ukončením útoku a protiprávní stav tak nadále trvá. Běžně je uváděno, že např. přípustná je nutné obrana u trestného činu loupeže, kdy pachatel odchází s násilně získanou věcí, neboť i odnášení věci je útok na zájmy chráněné zákonem. To znamená, že pokud majitel bude chtít útočníkovi odebrat takovýto způsobem získanou věc, budou zde dány podmínky pro jednání v nutné obraně. Přípustnost nutné obrany je dána definitivním ukončením faktického trvajícího útoku (Sb. rozh. tr. č. II./1965). O nutnou obranu tedy již nepůjde, pokud někdo např. fyzicky napadá útočníka, který byl odražen a bezmocně leží na zemi. Pro takovéto jednání již není dána odůvodněnost jednání v nutné obraně, zpravidla bude charakterizováno jako msta. Znamená to, že dotyčný

překračuje meze nutné obrany a vystavuje se tak trestní odpovědnosti podle obecných zásad.

Za útok ve smyslu ustanovení § 13 tr. zákona nelze považovat jednání jako např. dotěrnost, nevhodné chování apod., ale ani nebezpečné chování zvířete, pokud není poštveno člověkem. V takovém případě pak půjde o živý nástroj v ruce člověka a takovéto případy je nutné posuzovat jako útok člověka. Případy, kdy se jedná čistě o útok zvířete jsou dnes posuzovány jako okolnosti odůvodňující jednání v krajní nouzi. Nebylo tomu tak vždy. Tak, např. A. Miřička takovéto útoky zahrnoval pod nutnou obranu.

3.2 Zájmy chráněné zákonem

V rámci ustanovení § 13 trestního zákona v pl. zn. o nutné obraně není blíže konkretizováno ohledně jakých zájmů a hodnot je přípustná nutná obrana. Je stanoveno, že útok musí ohrožovat zájmy chráněné tr. zákonem a tyto jsou uvedeny v § 1 tr. zák. v pl. zn. Jednotlivé zájmy tvoří tzv. individuální objekty a blíže jsou rozvedeny v dalších ustanoveních tr. zákona. Jedná se o druhově vymezené zájmy, které pouze podmiňují aplikaci trestního zákona, neboť předmětem ochrany je i majetek menší hodnoty než ten, který je předmětem útoku dle tr. zák. Hodnotami z hlediska přípustnosti nutné obrany mohou být kterékoliv z výše uvedených zájmů jako např. život zdraví, ale i domovní svoboda, majetek, osobní svoboda a další, které požívají ochrany trestním zákonem. Chráněné jsou zájmy jak jednotlivce, tak i skupinové zájmy, celospolečenské, státní za předpokladu, že útokem je zároveň dotčen jednotlivec např. exhibicionistický výstup, nikoliv veřejný pořádek. U některých skupinových a celospolečenských zájmů nepřichází nutná obrana v úvahu, neboť se zde nedostává základního předpokladu, tj. útoku fyzické osoby.

Nebo-li nutná obrana nepřichází v úvahu u těch zájmů, které nejsou předmětem ochrany trestního zákona, avšak není vyloučena nutná obrana v mezích jiného právního předpisu. Tak např. přestupkový zákon umožňuje nutnou obranu na ochranu zájmů chráněných jakýmkoliv zákonem, nejen tedy přestupkovým zákonem. Občanský zákoník vymezuje jako předmět ochrany v rámci nutné obrany nejen fyzickou osobu, zejména zdraví a majetek, ale též majetek právnické osoby a státu .

Se subsidiaritou v souvislosti s obranou se setkáváme v čl. 23 Listiny základních práv a svobod , kde je zakotveno právo občanů postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, jestliže by činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků byly znemožněny.

3.3 Přiměřenost

V § 13 trestního zákona v pl. zn. je uvedeno:
Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Posuzování nutné obrany ale není jednotné. Jako příklad je možno uvést stanovení hranice mezi jednáním v nutné obraně a jejím překročením, posuzování přiměřenosti. Z hlediska kritéria přiměřenosti výkladové potíže neodstranila ani novela z roku 1993 rozšířením podmínek nutné obrany, tj. zavedením pojmu " zcela zjevně nepřiměřená" a nadále přetrvávají výkladové problémy, co je a co není zjevně nepřiměřené způsobu útoku. Obvykle jde o situace, kdy nastane poškození objektu s obecně vyšším významem, než má objekt vůči němuž útok směřoval. Jako

příklad uvádím zmedializovanou a veřejnosti známou kauzu majitele chaty pana Františka Muzikanta, který si chránil svůj majetek, tj. chatu, nástražným výbušným systémem po té, co mu byla před měsícem vykradena. Dne 20.12.2004 večer exploze nástražného systému těžce zranila Jiřího Pospíšila při jeho pokusu o krádež tak, že přišel o část nohy. Za to, že si pan František Muzikant chránil tímto způsobem majetek, mu hrozí až pět let vězení. V době psaní této práce rozsudek nebyl ještě pravomocný. Naproti tomu útočník - Jiří Pospíšil byl uznán vinným, ale bez trestu. Uvedený případ uveřejnil časopis „Blesk“ ve svém vydání ze dne 4.5.2005 v článku nazvaném „**Při krádeži přišel o nohu, tak se soud slitoval**“.

V řadách odborné veřejnosti se vyskytují i takové názory, že použitím slova „zjevně“ se meze nutné obrany nerozšířily. Osobně rozšíření hranic nutné obrany spatřuji, jak již uvedeno, zavedením úpravy, že v případě, že občan překročí zákonem povolené meze nutné obrany pod vlivem afektu, tj. např. z rozrušení, ze strachu, nebude trestně stíhán. Na druhé straně je eventuálně možné přiznat, že použitím slova „zjevně nepřiměřená“ může být obrana daleko razantnější, než útok sám. Soudní rozhodnutí z poslední doby tomu alespoň nasvědčují, jak vyplývá z příkladu uvedených v této práci. O zneužití zákona zpravidla hovoří ti, kteří chápou útok i obranu pouze jevově, tj. posloupnost pohybů. Při hodnocení nestačí zabývat se tím, co se stalo, ale je nutné zároveň hodnotit, co by se mohlo stát, což bývá opomíjeno. Pro názornost si vypůjčím případ advokáta Tomáše Sokola, který byl zveřejněn v srpnu 2003 v Lidových novinách. V daném případě se jednalo o to, že důchodce napřáhl hůl proti urostlému občanovi a ten ho ranou pěstí zabil. Aby bylo možné konstatovat, kdo byl původcem konfliktu, je třeba znát, zda mu důchodce chtěl holí způsobit zranění, anebo zda se bránil jeho napadení.

Pokud totiž dotyčný míří zbraní, v tomto případě holí, na důležité orgány lidského těla, jako např. hlava, krk, je to právně kvalifikováno jako pokus o těžkou újmu na zdraví s trestní sazbou 2 až 8 let a z toho lze pak odvíjet nutnou obranu. Jevově naprosto stejné události podle motivů jednajících mohou být hodnoceny jednou jako nutná obrana a jednou jako vražda. V tomto smyslu zjištěnou skutkovou podstatu nemůže ovlivnit ani znění ust. § 13 trestního zákona o nutné obraně a tedy ani základ rozhodnutí soudu, který by měl vycházet z takto zjištěné skutkové podstaty. U případů, kdy nelze s rozumnou jistotou rozhodnout, kdo byl obráncem a kdo útočníkem, je třeba uplatnit zásadu in dubio pro reo. Nutná obrana tedy nemá být posuzována jen z hlediska srovnávání následků hrozících z útoků a vzniklých při obraně, ale je nutné ji posuzovat z hlediska dalších skutečností charakterizujících daný případ. A teprve na základě takovýchto zjištění je teprve možné hodnotit způsob útoku a následnou reakci obránce se zvláštním ohledem na jeho subjektivní stav.

Obsahem obecného výkladu tohoto ustanovení zůstává ta skutečnost, že útok nezabavuje útočníka všech jeho práv, zvláště pak těch, jejichž poškození není třeba, aby byl útok odvrácen. Z obecného pojetí tak dále vyplývá, aby nedocházelo k zneužívání institutu nutné obrany, že bude nutné jednání obránce omezit pouze na odvrácení útoku, aby se předešlo případnému vypořádání se obránce s útočníkem. Tím je vyjádřen zájem společnosti na vyváženosti mezi obranou a útokem a tento zájem, označovaný jako přípustný poměr mezi obranou a útokem, bývá v zákonodárství států označován různě.

Německá úprava (§33) klade pro použití nutné obrany objektivní (objektiv erforderlichlich), normativní (normativ geboten) a subjektivní (subjektiv vom Verteidigungswillen

getragen sein) podmínky. Tím se do značené míry podobá české. Základem této úpravy je ovšem pojem „potřebnost“ (Erforderlichkeit) nutné obrany, kterýžto pojem se ve vztahu k „přiměřenosti“ jeví rozhodujícím, zatímco „přiměřenost“ je kritériem pomocným. Podle našeho názoru však kritérium potřebnosti klade neúměrné požadavky na osobu, jež útok odvrací a celý institut nutné obrany tak objektivizuje, což nepovažujeme za správné¹².

Nutná obrana ve švédském právu je obsažena v zákoníku z roku 1965, a to v ustanovení kapitoly 24 o sebeobraně a jiných činech z nutnosti, kde v čl. 1 se uvádí: „Čin spáchaný osobou v sebeobraně není trestný. V sebeobraně jedná osoba, která se snaží odvrátit skutečný nebo hrozící zločinný útok na osobu nebo na majetek.“ V sebeobraně dále jedná ten, kdo se snaží : „zabránit někomu, aby si nezákonně vynutil cestu do místnosti, domu na dvůr nebo plavidlo, nebo odstranit z pokoje, domu dvoru nebo plavidla někoho, kdo si tam nezákonně vynutil cestu nebo, v případě obydlí odmítá odejít, když mu tak bylo nařízeno¹³.“

Lze konstatovat, že švédská právní úprava je podobná naší právní úpravě, poskytuje však mnohem širší ochranu osobám vystupujícím na ochranu majetku a svobody obydlí, jak vyplývá z uvedeného.

V našem trestním zákoně na pojem **přiměřenost** existuje řada právních názorů a tento pojem s sebou nese nemalé problémy.

Přiměřenost je určitý vztah mezi útokem a obranou, resp. mezi jejich jednotlivými prvky a komponenty,

¹² V.Solnař, J. Fenyk, D. Císařová: Základy trestní odpovědnosti (jako Základy trestní odpovědnosti vydání druhé) str.146, Nakladatelství Orac 200310, 1997, str. 11

¹³ J. Lněnička: Nutná obrana ve Švédsku a u nás, Právní praxe, 1994 č. 1, s. 54-56

jejichž vzájemné hodnocení a porovnání zákon vyžaduje pro stanovení konečného úsudku o přípustnosti nutné obrany¹⁴.

Nebo-li nutnou obranou je každá obrana, která zasahuje do práv útočníka do té míry, že může odvrátit útok okamžitě a s konečnou platností.

V naší právní úpravě se již nehovoří o požadavku přiměřenosti, ale o požadavku zcela zjevné nepřiměřenosti a dle teorie tato formulace má dát bránícímu se více možností k obraně. Má se tomu rozumět tak, že tento pojem znamená, že podmínky nutné obrany se posuzují podle toho, jak se jevíly bránící osobě, neboť zcela zjevné je to, co je na první pohled zřejmé a nepochybné. To znamená, že tyto podmínky by se posuzovaly z hlediska představ bránícího se. Jednalo by se tak o subjektivní hledisko.

Šavgulidze za zřejmě nepřiměřenou obranu považuje: "*...není-li podle poznatků a úsudku bránícího se, k jehož psychickému stavu vyvolanému útokem třeba přihlížet, k odvrácení útoku potřebná*¹⁵." Ve společnosti však existují zastánci tzv. objektivního hlediska, tj. hodnocení přiměřenosti podle názorů dané společnosti. Jedním z těchto zastánců je i G..A.Mendelson, který uvádí: "*Musí jít o nepoměr patrný (očividný), z objektivního hlediska nevyvolávající pochyb.*" Překročení nutné obrany pak rozděluje na úmyslné (ví-li obránce, že způsobuje nepřiměřenou újmu), nedbalostní (měl-li a mohl vědět) a nezaviněné (nevěděl-li a nemohl vědět o možnosti odrazit útok cestou způsobení menší újmy)¹⁶.

¹⁴ J. Kuchta - Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999, s.146

¹⁵ Vokoun - Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, UK Praha 1988, s. 36

¹⁶ Vokoun - Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, UK Praha 1988, s. 36

Další názorová skupina se snaží spojit objektivní a subjektivní hledisko a dle této skupiny je nutná obrana přiměřená tehdy, je - li přiměřená subjektivně, tj. dle úsudku obránce a současně i objektivně, tj. podle skutečných okolností útoku. Z uvedeného vyplývá, že ani toto řešení, jakož i pojetí čistě objektivní není pro obránce nejvýhodnějším řešením. Objektivní hledisko jednak znevýhodňuje obránce a jednak obsahuje řadu závažných nedostatků. Nikdo přeci nemůže po obránci, který nemá možnost na útok se připravit, požadovat, aby v momentu překvapení ještě vyhodnocoval útok ze všech hledisek. To je absolutně nesmyslné a nemožné, vezmeme-li v úvahu ještě zmiňované psychologické prvky. Navíc je nutné mít na paměti, že na rozdíl od útočníka, je obránce v časové tísní a musí se rozhodovat hned, zatímco útočník měl čas se na útok připravit, zvolit si prostředky, které k útoku použije, může se rozhodovat, zda útok provede či nikoliv. Naproti tomu obránce musí reagovat ihned, navíc pod psychickým vypětím. Dlouhé rozvažování, které si mohou dovolit orgány činné v trestním řízení (včetně soudů) si ale obránce, pokud nechce přijít k újmě, dovolit nemůže. Naopak musí jednat **rychle a energicky**. Proto není správné a ani účelné, aby se přiměřenost posuzovala z čistě objektivního zhodnocení okolností. Zrovna tak za nesprávné považují názory, podle kterých je nutná obrana přiměřená tehdy, je-li přiměřená subjektivně (tj. podle úsudku obránce) a současně také objektivně (tj. podle skutečných okolností útoku), neboť není-li obrana objektivně přiměřená útoku, pak je zcela lhostejné, jaký úsudek si obránce o situaci vytvořil.

Přikláním se k názorové skupině autorů, kteří přiměřenost hodnotí z hlediska subjektivního pojetí, neboť v tomto hledisku je především zohledněn psychický stav bránící se osoby, což z hlediska nejen právní úpravy, považují za velmi žádoucí. Vždyť i u toho nejnižšího živého jedince je dán přirozený instinkt sebezáchovy, který lze jen stěží omezit. Nelze souhlasit s názorem, že psychický stav obránce by neměl být obsažen

přímo v právní úpravě. Ale samozřejmě k tomu nelze přihlížet nekriticky bez zřetele ke konkrétním okolnostem případu a o tom podrobněji viz dále.

V publikaci „Trestní právo hmotné - I. obecná část“, od kolektivu autorů Oto Novotný, Adolf Dolenský, Jiří Jelínek, Marie Vanduchová, 4.vydání, Praha, ASPI, Publishing 2003, je uvedeno:

„Přiměřenost obrany se posuzuje podle objektivních okolností případu, ale i podle představ obránce, tj. podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo jej odvracel“ a dále je uvedeno:

*„ Praxe, a to nejen u nás, namnoze vykládala meze dovolené nutné obrany příliš úzce. Důvodová zpráva novely č. 290/1993Sb. tuto praxi kritizovala. Nová zákonná úprava od roku 1993 koncipuje nutnou obranu velmi široce. **Proto by soudní výklad nových podmínek nutné obrany měl být velmi uvážlivý. Měl by respektovat smysl institutu nutné obrany, zahrnovat do nutné obrany činy zaměřené na odvracení útoku.....**“*

V právní úpravě absentuje zohlednění následků, které obránce mohou provázet po celý život, např. trauma znásilněné ženy, trvalé následky atd.. Za zcela neúnosné považují vynechat skutečnost, jak obránce situaci prožíval, jak se mu jevila, jak na něho působila.

Jako další koncepce, o které bych se chtěla zmínit, je koncepce, která sice upouští od požadavku objektivní přiměřenosti nutné obrany, ale která vytváří jakýsi pojem **průměrného úsudku průměrného občana**. Tato koncepce mi připadá rovněž nevhodná, neboť proti útoku nejedná průměrná osoba s průměrnými vlastnostmi, ale jedná zcela konkrétní osoba s konkrétními vlastnostmi, na jejíchž schopnostech a vlastnostech bude záviset pro jaké dostupné prostředky se rozhodne. Naše území přeci není obydleno lidmi s průměrnými rozumovými pozorovacími schopnostmi.

Každý z nás je svým způsobem individualista s individuálními vlastnostmi. Dle této teorie obránce, který by jednal nepřiměřeným způsobem v nutné obraně, by byl stíhán nejen za překročení mezí nutné obrany, ale i za to, že není průměrným občanem a že nemá průměrné vlastnosti a schopnosti. Při posouzení všech koncepcí mám za to, že je naprosto správné, že naše současná teorie a praxe se přiklání k subjektivnímu hledisku s požadavkem na posuzování přiměřenosti nutné obrany podle toho, jak se jevíly bránící se osobě s ohledem na její psychický stav. Psychický stav v souvislosti s nutnou obranou považují za jeden z nejdůležitějších aspektů, proto mu věnuji v této práci zvláštní pozornost.

V komentáři k trestnímu zákonu autorů Rizman/Šámal/Púry se uvádí, že přiměřenost obrany se posuzuje především z hlediska intenzity obou akcí, což vyjadřuje pojem způsobu útoku. Z povahy věci vyplývá, že obrana musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila, tj. musí být silnější než útok, avšak nesmí být zcela zjevně přehnaná. U nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost ve smyslu proporcionality. Nesmí zde však být zcela zjevný nepoměr např. usmrcení neozbrojeného zloděje, který se dopustil drobné krádeže. Na druhé straně však o vybočení z mezí nutné obrany se nebude jednat, jestliže např. žena usmrtí útočníka při obraně proti znásilnění, neboť v tomto případě slabší obrana by mohla znamenat zvýšení agresivity útočníka. O exces nepůjde ani v případě, že napadený měl možnost útoku se vyhnout útěku, neboť podmínkou nutné obrany není subsidiarita, to znamená, že se lze bránit i tam, kde by bylo možno se útoku vyhnout např. uvedeným útokem, přivoláním pomoci jiných osob, policie atd. (srov. č. 1633/1923, č. 8/1988 Sb. rozhodnutí tr.). To znamená, že je ponecháno na občanovi a je to jeho právem pro jaký způsob obrany se rozhodne (srov. č. 25/1976 Sb. rozh. tr.) ale za dodržení zákonných podmínek.

Poměr útoku a obrany se posuzuje vzhledem ke všem okolnostem, zejména s ohledem na nutnost okamžitého rozhodování, rozrušení napadeného atd. Pojem zcela zjevně

je nutné, dle tohoto komentáře, vykládat tak, že se podmínky posuzují podle toho, jak se jevíly bránícímu se poškozenému. Toto subjektivní pojetí tedy dává soudu směrnicí, aby (kromě jiného) podmínky zvažoval především z představ bránící se osoby. Je však poukazováno na to, že tato absolutizace by mohla vést k ospravedlňování závažných a zásadních chyb obránce, jeho zcela chybného hodnocení situace, aniž by ale byl vzat v úvahu čas, který má obránce na to, aby bezchybně mohl zhodnotit situace. To lze předpokládat u o osob zvyklých a cvičených na takovéto situace, nikoliv však pokud půjde o laika.

Jako příklad obrany zcela zjevně nepřiměřené uvádím následující.

Krajský soud v Praze odsoudil pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst.1, odst. 3 tr. zák. obžalovaného J.M., který se dne 19.9.1993 v podnapilém stavu dostal do slovní rozepře se svým bratrem v bytě jejich matky. Spor přerostl ve vzájemné napadení, kdy byl obžalovaný bratrem opakovaně udeřen do obličeje a poškozený uchopil židli, kterou však proti obžalovanému nepoužil. Obžalovaný reagoval tím, že ze zásuvky stolu vytáhl kuchyňský nůž a bratra bodl do pravé strany hrudníku. Poškozený zemřel při převozu do nemocnice. Obrana byl posouzena jako zcela zjevně nepřiměřená. Konfrontace povahy útoku a obrany je rozhodující v případech, kdy jsou shledány jinak " rovné podmínky " na obou stranách. Lze říci, že většinou je akceptována aktivní obrana. Na druhé straně jako další příklad toho, kdy není vyžadována pasivní obrana uvádím: Obviněný T. K. v srpnu r. 1991 ve svém rodinném domku po předchozí hádce udeřil ostrou hranou sekery do temene hlavy poškozeného a takto ho usmrtil. Velmi složitá důkazní situace byla vyhodnocena tak, že iniciátorem konfliktu byl poškozený, který na obviněného vzal sekeru a byl jím odzbrojen. V útoku pokračoval kladivem, kterým se rozpráhl proti obviněnému a ten reagoval úderem sekerou. Toto jednání obviněného se smrtelným následkem bylo podřazeno pod

nutnou obranu, i když sám obviněný nebyl zraněn a před tím poškozeného odzbrojil bez použití násilí. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě byl zproštěn obžaloby. Pro názornost uvádím ještě jeden příklad, z něhož vyplývá, že:

" samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočnickovi zbraně, neznámá, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku. Podmínkou ustanovení § 13 tr. zák., o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem.", jak uvedeno v usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19.12.1994 sp. zn. 7 To 202/94, kterým bylo zamítnuto odvolání státního zástupce pro Prahu 8 proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 22.4.1994 sp. zn. 2 T 46/94.

Pro názornost, o co se v dané věci jednalo, uvádím, že napadeným rozsudkem byla obžalovaná K.S. podle § 226 písm. b) tr. ř. zproštěna obžaloby, kterou jí bylo kladeno za vinu, že dne 11.1.1994 kolem 20.45 hod. v Praze 8, Písečná 6, měla svého otce bodnout kuchyňským nožem do břicha po předchozím slovním konfliktu a po té, co ji fyzicky napadl, čímž se měla dopustit trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 tr. zák.. K poranění vnitřních orgánů nedošlo. Pracovní neschopnost byla delší než 7 dnů.

Státní zástupce ve svém odvolání uvedl, že nesouhlasí s právním hodnocením soudu I. stupně a že pro posouzení ve smyslu ust. §13 tr. zák., o nutné obraně, je rozhodující, zda obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku a že soud se touto otázkou nezabýval. Dále vytýká soudu, že " soud na jedné straně sice konstatuje, že obžalovaná jednala v situaci, kdy byla napadena osobou fyzicky zdatnější, navíc podnapilou a jednající neadekvátně, ale nedořešil však otázku, zda by bylo možné v jednání poškozeného, tj. v tom, že poškozenou

rdousil, spatřovat některý trestný čin a jestliže ano, pak jaký. Pokud by totiž rdoušením hrozila obžalované skutečně smrt, pak by nebylo pochyb o tom, že by její obrana byla přiměřená, pokud však by se jednalo ze strany poškozeného o trestný čin s mírnějšími následky, pak by obrana bodnutím nožem do břicha přiměřená nebyla. Bylo také prokázáno, že obžalovaná nepoužila jiný, mírnější způsob odvrácení útoku. Poškozeného netloukla ani nekopala, což by se vzhledem k situaci dalo očekávat, ale hned jej bodla nožem do břicha.

Domnívám se, že postup státního zástupce, ve kterém jsou navíc elementární pochybení, z nichž je nutno uvést nesprávné vyžadování zásady proporcionality a zásady subsidiarity, nebo-li zásady, které jsou typické pro ustanovení § 14 upravující krajní nouzi a nikoliv pro nutnou obranu, jen podporuje nedůvěru lidí v rozhodování příslušných institucí. Tento pochybný postup je pak o to závažnější, že zákon státnímu zástupci ukládá povinnost odborného dozoru nad dodržováním zákonů .

Naštěstí soudy obou stupňů, tj. I. a II. stupně, zaujaly správné a kvalifikované právní stanovisko, když odvolací soud potvrdil, že soud I. stupně nepochybil, když jednání obžalované posoudil ve smyslu ustanovení § 13 tr. zák. a dále konstatoval, že přiměřenost obrany je třeba posoudit se zřetelem na všechny okolnosti případu a že vybočení z mezí nutné obrany nelze nutně dovozovat jen z toho, že se obžalovaná bránila zbraní proti neozbrojenému útočnickovi a že nesplnění podmínek nutné obrany nelze dovozovat ani z té skutečnosti, že se obžalovaná nevyhnula útoku jinak než použitím obrany, neboť nikdo není povinen ustupovat před neoprávněným útokem na zájmy chráněné trestním zákonem a že o nutnou obranu jde i tehdy, jestliže osoba činem jinak trestným odvrací přímo hrozící útok namířený proti tělesné integritě a to že obžalovaná zkratkovitě sáhla po noži v sebeobraně a bez rozmyslu bodla, je klasický případ nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 tr. zák. a odvolání

státního zástupce Městský soud v Praze jako nedůvodně zamítl..

O vybočení z mezí nutné obrany se jedná, je-li obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku nebo není-li obrana současná s útokem. Takovéto případy pak bývají posuzovány jako nedbalostní trestné činy, popř. úmyslné trestné činy. Při výměře trestu dle § 33 písm. f trestního zákona v pl.zn. se k excesu přihlíží jako k polehčující okolnosti.

Důkazně jsou obranné situace složité se zřetelem k tomu, že se jich často vedle obránce účastní pouze útočník, což demonstrují na níže uvedeném příkladu, který odvysílala dne 18.5.2004 televize Nova v reportáži Marcely Sobotkové „Na ostří nože“ v pořadu „Na vlastní oči“ a jehož účastníky byli pouze odsouzená Adéla Rajdlová a poškozený Erik Smatana. Důvodem, který mě motivoval k vybrání právě tohoto případu je nekonzistentnost rozhodování příslušných soudů a v neposlední řadě pochybnosti o správnosti právní kvalifikace skutku, kterého se měla dopustit Adéla Rajdlová a za který byla odsouzena. V daném případě totiž proti sobě existují dvě odlišné varianty, jedna v podání odsouzené Adély Rajdlové a druhá v podání poškozeného Erika Smatany. Dle verze odsouzené ke společnému odchodu v pozdní noční hodině z budovy, kde se konala diskotéka, došlo z iniciativy Erika Smatany, který se ji následně pokusil znásilnit. Bránil jí v pokusu o útěk zpět do budovy a nejenže se obnažil, ale stáhl ji i za vlasy na zem. Ta ve snaze ubránit se, zasadila Erikovi Smatanovi tři rány vystřelovacím nožem, a to tím způsobem, že po otevření nože švihla ve tmě do míst, kde tušila tělo poškozeného.

Dle verze poškozeného Erika Smatany odsouzená Adéla Rajdlová ho vyzvala ke společnému opuštění budovy, v níž se konala diskotéka. Venku ho přiměla, aby si lehl na záda, sedla si mu na nohy a bez zjevného důvodu mu zasadila tři rány nožem.

V dané kauze probíhaly souběžně dvě trestní řízení. Jedno řízení vedené proti Adéle Rajdlové před Městským

soudem v Praze pro trestný čin vraždy ve stadiu pokusu, kterého se dle soudu měla dopustit tím, že nožem zaútočila na náhodného partnera z diskotéky, tj. na poškozeného Erika Smatanu s úmyslem ho usmrtit. Za tento čin rozsudkem Městského soudu v Praze sp.zn. 43 T 4/2003 ze dne 3.11.2003 jí byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 10 let. Odvolací soud, tj. Vrchní soud v Praze, tento rozsudek zrušil a věc vrátil k novému projednání. Městský soud v Praze v novém řízení A. Rajdlovou odsoudil pro trestný čin ublížení na zdraví podle §222 odst. 1 trestního zákona k trestu odnětí svobody v délce 3 let s odkladem na zkušební dobu 5 let. Proti tomuto rozhodnutí podala odvolání jak státní zástupkyně tak i obžalovaná. Na to Vrchní soud v Praze pravomocným rozsudkem sp.zn. 7 To 174/2003 z 20.4.2004 opět odsoudil A. Rajdlovou pro pokus trestného činu vraždy k nepodmíněnému odnětí svobody v délce 7 let.

Druhé řízení probíhalo před Obvodním soudem pro Prahu 4 a bylo vedeno proti Eriku Smatanovi pro podezření z trestného činu znásilnění ve stadiu pokusu, kterého se měl dopustit na Adéle Rajdlové. Obvodní soud pro Prahu 4 uznal Erika Smatanu vinným tímto trestným činem a odsoudil ho k vyhoštění z ČR. Na tomto svém stanovisku setrval, a to i po rozhodnutí Městského soudu v Praze, co by odvolacího soudu, který mu věc vrátil k novému rozhodnutí. Nakonec Městský soud v Praze rozhodl sám tak, že Erika Smatanu zprostil obvinění. Z celého případu není zřejmé, na základě jakých skutečností ve smyslu ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu Městský soud v Praze nabyl jistotu, že událost se odehrála právě tak, jak uvádí ve své verzi Erik Smatana, že Erik Smatana je nevinný a že Adéla Rajdlová je vina uvedeným trestným činem. Při této příležitosti bych chtěla upozornit na paradoxní situaci v případě, že by Městský soud v Praze nevydal zprošťující rozsudek ve prospěch Erika Smatany.

V uvedené kauze nastala řada pochybení, jak ze strany soudů, tak i ze strany ostatních orgánů činných v trestním řízení. Nebylo namístě ze strany Obvodního soudu pro Prahu

4 oddělené projednání případu. Podle mého názoru, ve smyslu ustanovení § 20 trestního řádu mělo být konáno společné řízení. Městský soud v Praze pochybil, jestliže tuto vadu neodstranil po té, co se dověděl o souběžném průběhu obou řízení. V uvedeném případě nastal stav důkazní nouze. Není zřejmé zda a jak policejní orgány provedly ohledání místa činu, jak zajistily další důkazy jako např. umístění skvrn od krve na oblečení, potřísnění oblečení krví, což by naznačovalo vzájemnou polohu těl účastníků, není ani známo, zda na oblečení odsouzené byla krev poškozeného Erika Smatany. Namísto bylo i vyhodnocení poměru sil vzhledem ke značné fyzické převaze Erika Smatany nad Adélou Rajdlovou, která je drobné postavy. Při konstatování soudem, že odsouzená Adéla Rajdlová vedla rány na životně důležitá místa nebo si alespoň byla tohoto vědoma, absentuje zjištění a prošetření viditelnosti na místě činu, neboť děj se odehrál, jak uvedeno, v pozdních nočních hodinách na neosvětleném místě. Navíc ve zmíněné reportáži Erik Smatana přiznává, že měl zájem využít příležitosti, že odsouzenou Adélu Rajdlovou převrátil na znak a pokusil se o soulož. Tento prvek v dřívějších výpovědích ale absentuje. Nevěrohodný je i znalecký posudek znalce z oboru zdravotnictví, neboť ani ten neprokazuje, že verzi uváděné Erikem Smatanou odpovídá např. způsob zasazení ran, na rozdíl od příslušné reportáže, která prokazuje, že způsob jakým byly rány zasazeny odpovídá verzi, kterou uvádí odsouzená Adéla Rajdlová.

Z uvedeného případu vyplývá, že soudy se obávají použít pravidlo in dubio pro reo. Soudy by měly vycházet ze skutkového stavu zjištěného bez důvodných pochybností ve smyslu ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu. Často, a jak je patrné i na uvedeném příkladu, k tomu vede pochybení policejních orgánů na počátku trestního řízení, kdy nejsou zajištěny včas rozhodující důkazy.

3.4 Úsudek obránce, obrana a realita

Uvedla jsem, že je dávana přednost při posuzování přiměřenosti nutné obrany úsudku jednající osoby. Ale ani podle této koncepce úsudek jednající osoby nesmí být ve výrazném rozporu s objektivní skutečností, jak uvedeno v komentáři k trestnímu zákonu od P.Šámala a kol., C.H.Beck, Praha 1998. s. 104" *subjektivní pojetí však nelze absolutizovat, neboť by mohlo dojít k ospravedlnění závažných chyb obránce, jeho zcela chybného hodnocení situace, založeného například na trestuhodné nepozornosti. Nelze tedy zaujmout zcela subjektivní přístup, založený jen na představách bránící se osoby, vždy je třeba celou situaci hodnotit komplexně a v celém jejím vývoji v konkrétním čase a místě.*

Považuji za nutné opětovně se vrátit k psychologickému aspektu, tj. že bránící osoba se nachází pod psychickou zátěží vyvolanou útokem. Při útoku nejenže vnímá vnější podněty smyslovými orgány, ale tyto dále rozumově zpracovává a hodnotí. Každý jedinec má různé pozorovací schopnosti, rozumové schopnosti, vlastnosti a k tomu přistupuje skutečnost, že každý na různé podněty reaguje různě. Tím mám na mysli proces vnímání a rozumové analýzy.

Jednání osoby, pokud nepůjde o podvědomé, reflexivní jednání, vychází tedy z mentální vyspělosti. Z toho plyne, že na vytváření chybného úsudku se mohou podílet nepříznivé okolní podmínky, psychické a rozumové vlastnosti a schopnosti jedince. Chyby a omyly se vyskytují v kterémkoliv stádiu poznávacího procesu, ať již při vnímání vnějších podmínek nebo při jejich následném zpracování.

V poznávacím stádiu se nejčastěji jedná o poruchy vědomí, mezi které řadíme např. smyslové klamy, iluze a tyto jsou pak provázány různými emocemi jako např. strachem, vztekem, úzkostí, které vedou k nadhodnocení situace. V tom pak spatřuji výchozí stav pro hodnocení,

zda byly dodrženy meze nutné obrany. K tomu přistupují další okolnosti, které vyburcují emoce jako např. tma, mlha a dále duševní stav, ve kterém se osoba nachází, jako např. citové rozpoložení a tyto okolnosti nelze pochopitelně vyloučit ani u jinak zdravých lidí.

Shora uvedené jen podporuje odůvodněnost pro posuzování přiměřenosti na základě úsudku jednající osoby a tento úsudek by měl být podložen psychickým stavem bránící se osoby, tedy psychickým stavem vyvolaným útokem. O exces by pak mělo jít jen v případě, že nesprávnost úsudku nebyla vyvolána tímto stavem. Pokud nepřesnost úsudku bude možné považovat alespoň za nevědomou nedbalost ze strany jednající osoby, pak by bylo možné hovořit o excesu.

Další významnou úlohu, vedle psychického stavu, zde hraje skutečnost, kdy obránce se začne bránit, aniž by zjistil skutečný stav. V tomto případě se hovoří o jeho nepozornosti. Patří sem i jednání osob vykazujících trvalé poškození smyslů, osob trpících duševními poruchami, sníženou inteligencí.

Nelze pominout ani okolnost, která rovněž nesouvisí s psychikou, tj. objektivní nemožnost okolnosti útoku správně hodnotit. Tím mám na mysli případy, kdy "útočník" nemyslí svoje výhrůžky vážně a použije při nich např. hračku, která vypadá jako skutečná zbraň. V tomto případě půjde o omyl skutkový a obránce v zásadě nebude trestně odpovědný.

V případech putativní obrany se obránce domnívá (na základě mylného hodnocení), že jsou zde dány důvody pro jeho obranu - viz dále. Připustíme-li, resp. nalezneme-li v omylu obránce nedbalost, pak takovýto omyl neomlouvá a je dána trestní odpovědnost. Není-li na místě takováto nedbalost, je třeba omyl omluvit.

Rozhodujícím je, zda obránce poctivě předpokládal, že způsobení určité újmy je nezbytné pro odražení útoku, ačkoliv ve skutečnosti stačilo způsobit újmu menší.

Požadavek "pocitivého předpokládání" vylučuje úmysl i vědomou nedbalost.

Ze shora uvedeného dále vyplývá, že (dle dnes jednotného názoru) omyl jednající osoby může zakládat pouze odpovědnost za nevědomou nedbalost. Proto je nutné, aby všichni zúčastnění, kteří jsou kompetentní danou věc posuzovat tzv. vmysleli do postavení obránce a přiměřenost pak posuzovali s ohledem na úsudek této osoby a s ohledem na její psychický stav vyvolaný útokem.

Vedle tohoto kritéria pro hodnocení přiměřenosti nutné obrany, považují za nutné uvést další měřítko, tj. časové kritérium. V případě časových nesrovnalostí se hovoří o excesu extenzivním. Rozlišuje se obrana předčasná a obrana opožděná. Opožděné odvracení útoku je často považováno za odvetu. Svým způsobem opožděné odvracení útoku k takovýmto úvahám svádí. Je však nutné mít na zřeteli, že odvěta je záměrná, ale ne pokaždé akce, po skončení útoku, musí být odvetou. Prokáže-li se, že jde skutečně o odvetu, pak takovéto případy v praxi bývají posuzovány jako exces tak, jak uvádí Solnař: " *Poněvadž však čin byl zpravidla vyvolán v silném rozrušení, dospěje se podle našeho práva jako kdyby tu došlo k překročení mezí nutné obrany.*¹⁷"

Judikatura našich soudů pak překročení mezí nutné obrany, včetně obrany po skončení útoku, považuje za obranu zcela zjevně nepřiměřenou. Předčasná obrana v judikatuře zatím není obsažena.

Dle zákonných ustanovení nutná obrana je přípustná do okamžiku, kdy je trvajícím útok definitivně ukončen, popř. jeho bezprostřední hrozba. V tomto okamžiku, který je možné označit jako koncový moment přípustnosti nutné obrany, pomíjí nebezpečí pro zájmy chráněné zákonem, a to

¹⁷ M. Dufek: Základy soudní psychiatrie pro studující práv UK, Praha 1974, s.461

bud' bez jakéhokoliv následku pro ně anebo že tyto zájmy jsou již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod.

Formální dokonání ale nemusí být vždy totožné s ukončením útoku ve smyslu nutné obrany. U trestných činů nelze předem vyloučit trvání útoku, ač tyto trestné činy uskutečněním útoku byly formálně dokonány. Běžně jako příklad je uváděn útok na majetkové zájmy, u nichž je koncový moment přípustnosti nutné obrany vázán i na dobu, po kterou útočník s věcí odchází, neboť dle judikatury i odnášení věci je považováno za útok na chráněný zájem. Ale přestože útočník s věcí uprchne a je s ní již v bezpečí, je možno dovozovat, že útok nepominul, neboť ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona trvá a na straně obránce tak nemůže nastat vybočení z mezí nutné obrany. Tento výklad ukazuje tendence meze nutné obrany rozšířit. Současně však neodstraňuje pochybnosti o určení mezí nutné obrany.

Samotné obranné jednání, které směřuje proti útočníkovi, resp. k odvrácení jeho útoku, může mít formu nejen konání ale také opomenutí. Útok je možné odvracet i jiným způsobem než vlastnoručně, např. použitím nějakého předmětu, pomocí jiné osoby, použitím zvířete. Je-li útočníků víc, je obrana přípustná proti kterémukoliv útočníkovi, nejen proti hlavnímu. Útočník se při útoku vystavuje riziku újmy nejen na svojí tělesné integritě, ale i jiné újmě jako např. usmrcení zvířete, použije-li ho k útoku. Nevýhoda pro obránce vzniká v případě, je-li v rámci nutné obrany ohrožen zájem třetích osob. Aby obránce nevznikla odpovědnost za tento následek, je nutné prokázat splnění podmínek krajní nouze. Napadený se může bránit jak pasivně, tj. např. ustupováním, odrážením, ale i aktivně, tj. např. v průběhu střetu může postoupit dopředu, tím se z obránce nestává útočník. O tom kdo je v roli útočníka a kdo v roli napadeného rozhoduje počátek střetu, čili nikoli průběh střetu, výsledek střetu (č. 12/1983 Sb. rozh.tr.). V praxi, jak je známo, bývá velmi problematické rozlišit nutnou obranu od vzájemného napadení, což vyplývá jednak z aktivní obrany napadeného

a jednak z připuštěné preventivní obrany proti již hrozícímu útoku a zde jsou kladeny značné nároky na odborné a rozlišovací schopnosti posuzujícího, jak uvedeno níže. V této souvislosti bych si vypůjčila názor A. Dolenského, který jako problematické vidí posuzování těchto dvou variant

A) Násilné střetnutí vzešlo z postupně a ponenáhlu se zostřujícího konfliktu - viz např. neshody mezi manžely. K tomuto případu A. Dolenský uvádí:

Rekonstruovat celý průběh případu bude velmi nesnadné. Hledisko časové priority tu selhává. Spravedlivé řešení by se tu spíše našlo v charakteru postoje obou stran: zda a čí jednání směřovalo k stupňování konfliktu nebo naopak jaký byl motiv či pohnutka k jednání té které strany apod. Byl-li podíl obou stran zhruba stejný, budou útočníky oba."

B) Obě strany začnou s akcí současně nebo téměř současně bez jakékoliv přípravy. Zde A. Dolenský doplňuje: " Zde rovněž selhává časové hledisko. Na nepatrný rozdíl zlomku vteřiny nelze tu hledět. Ostatně takové kritérium by působilo nepřekonatelné důkazní obtíže. I když střetnutí tohoto typu začalo bez přípravy, nebylo zajisté bez motivů. A v nich lze hledat podklad pro zjištění, která strana měla zájem na střetnutí. Významné tu budou i osobní vlastnosti, jako násilná povaha, nedůtklivost, ukvapenost apod. Podle toho mohou být útočníky oba nebo jeden z nich."

Z uvedeného vyplývá, že nelze při současné akci oba považovat za útočníky, neboť v případě ad A) by to bylo nespravedlivé vůči tomu, kdo dával najevo, že si nepřeje druhé napadnout, ale v zájmu vlastní bezpečnosti byl nucen reagovat na stupňující se akci z jeho strany a v případě ad B) pak vůči tomu, který tušíc nebezpečí by okamžitě reagoval. Proto je nutné věnovat značnou péči širšímu posouzení a zjišťování postojů, vlastností, motivů každé ze stran.

Při této příležitosti považuji za vhodné zmínit se o rozlišování nutné obrany od rvaček nebo od případům podobajících se rvačkám, u kterých o nutnou obranu nepůjde, a to proto, že nutná obrana předpokládá dvě strany, tj. útočníka a obránce. U rvačky však tyto role nejsou od sebe zřetelně odděleny. Proto jednání účastníků rvačky, resp. jsou-li zde alespoň tři " účastníci " bude posuzováno dle § 225 tr. zákona v pl.zn.. Pro rozlišení od nutné obrany zde zejména bude rozhodující subjektivní hledisko, tj. motiv , a to zejména tam, kde selhává známé pravidlo": "kdo dříve začal", tudíž , kde selhává toto časové hledisko. O rvačku nepůjde v případech, kde je jedna osoba napadena nebo více osob napadeno více útočníky (srov. Č. 75/1956 a č. 36/1960 Sb. rozh. tr.). O nutnou obranu a ani o rvačku nepůjde v případě, kdy dvě osoby budou na sebe útočit a jedna z nich bude zraněna, pak jednání druhé strany bude posuzováno podle § 221 a násl. tr. zákona v pl. zn., přičemž rozhodující bude k jakému následku útok směřoval a jaký následek nastal.

3.5 Putativní obrana

Zvláštním případem obrany se zřetelem k úsudku jednající osoby je tzv. putativní obrana, kterou se rozumí odvracení reálně neexistujícího útoku. Jedná se o domnělý útok, který existuje pouze v představě jednající osoby. Obranu proti takovému útoku je potřeba posuzovat jako pozitivní skutkový omyl, který vylučuje zavinění z hlediska úmyslu nebo vědomé nedbalosti. Jednání obránce se vyhodnocuje z hlediska možného spáchání nedbalostního trestného činu, neboť pokud obránce vlastní vinou situaci zhodnotil nesprávně, tj. sice nevěděl, že se nejedná o protiprávní útok, ale vzhledem k okolnostem a k osobním poměrům vědět měl a mohl, následuje trestní odpovědnost za nedbalostní trestný čin.

Jak shora uvedeno, jednající osoba se nachází v určitém psychickém stavu, který je u ní vyvolán útokem.

svými smysly vnímá vnější podněty, které rozumově zpracovává a hodnotí. Je tedy zcela logické, že při tomto procesu nelze vyloučit omyly.

Omyl jednající osoby, dnes již podle jednotného názoru, může zakládat pouze odpovědnost za nevědomou nedbalost.

Úsudek jednajícího se od skutečného objektivního útoku může odchylovat. Může jít o poruchy myšlení, intelektu i poruchy vnímání aj.

Proto je na orgánu činném v trestním řízení, aby při posuzování případu se vcítil do postavení jednajícího a nebezpečnost činu pro společnost posuzoval s ohledem na úsudek této jednající osoby, s ohledem na její psychický stav vyvolaný útokem, neboť přílišná tvrdost by byla v rozporu se smyslem ustanovení o nutné obraně.

Spojujeme-li totiž trestní odpovědnost v případě mylného považování útoku domnělého za útok skutečný pouze s nedbalostí, lze-li ji v omylu spatřovat, je třeba trestní odpovědnost vázat též pouze na ty případy mylného hodnocení útoku, ze kterých lze dovodit, že takový omyl je nedbalostní¹⁸.

Rozhodnou skutečností je, aby jednající osoba v nutné obraně poctivě předpokládala, že způsobení určité újmy je nezbytné pro odražení útoku.

Pokud ale osoba zavinila omyl svojí nedbalostí, bude trestně odpovědná za nedbalostní trestný čin. Nebo-li, jestliže osoba si z nedbalosti vytvořila představu existence útoku, který ve skutečnosti neexistuje, je její další jednání protiprávní a trestné. Jelikož si však představu nevytvořila úmyslně, nemůže být odpovědná za úmyslný trestný čin. Pokud si osoba nevytvořila představu útoku z vlastní nedbalosti, nemůže být odpovědná

¹⁸ L. Hendrych: K současné právní úpravě nutné obrany v československém trestním právu, Kriminalistický sborník, 34, 1990, č. 12, s. 46

vůbec, pokud nevybočila z podmínek či z mezí domnělé nutné obrany. V případě, že vybočila, pak bude trestně odpovědná podle stejných zásad, jako při vybočení z podmínek či mezí nutné obrany skutečné. Nesplnění podmínek nebo překročení mezí putativní nutné obrany nemůže být považováno za polehčující okolnost ve smyslu ustanovení § 33, písm. f trestního zákona, neboť toto ustanovení počítá pouze s excesem z reálně existující nutné obrany. Pro názornost shora uvedené demonstruji na tomto příkladu.

Okresní státní zastupitelství v Liberci zastavilo trestní stíhání obviněného V.J. pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1 trestního zákona v pl. zn.. Obviněný, který se obával o svoji bezpečnost, vlastnil na obranu revolver. Dne 28.2. 1993 chtěl jeho známý obviněného vystrašit. Večer zazvonil u jeho bytu, schoval se a když obviněný vyšel na setmělou chodbu, předstíral přepadení. Obviněný se lekl, vystřelil z revolveru a poškozenému způsobil průstřel břicha. Vzhledem k okolnostem případu, kdy se obviněný právem mohl domnívat, že se jedná o skutečné přepadení, nebyl skutek kvalifikován ani jako trestný čin spáchaný z nedbalosti.

3.6 Nesplnění podmínek nutné obrany a právní důsledky

Naše současná trestněprávní úprava neobsahuje privilegovanou skutkovou podstatu vztahující se k překročení mezí nutné obrany, jakož i krajní nouze. V trestním zákoně v této souvislosti jsou dány v podstatě tři možnosti. Jsou jimi:

- 1) Přihlédnout při excesu z mezí nutné obrany k obecně polehčující skutečnosti podle § 33 písm. f tr. zákona. Tato možnost je v našem trestním zákoně obsažena následovně:

Při výměře trestu se jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela

splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze¹⁹. Zmíněná možnost má však pouze vliv na individualizaci trestu v rámci dané trestní sazby. Při nesplnění podmínek nutné obrany se toto řešení jeví jako příliš tvrdé, neboť ve svých důsledcích to znamená, že trest může být " při nejlepším " uložen na úrovni speciálního minima²⁰.

Tato polehčující okolnost se ale netýká putativní, nebo-li domnělé obrany. Šámal uvádí: *V případě putativní obrany by se nejednalo o čin spáchaný při odvracení útoku nebo jiného nebezpečí*²¹.

To znamená, že v daném případě by nebyla splněna podmínka, že pachatel spáchal trestný čin při odvracení útoku nebo jiného nebezpečí. Není však v případě nutné obrany vyloučena možnost postupovat podle § 33 písmene a) nebo d), tj. že " Při výměře trestu se jako k polehčující okolnosti přihlídně zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin v silném rozrušení" v případě písmene ad a) a v případě písmene ad d) „ že pachatel spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku“.

2) Další možností, tudíž opět nikoliv povinností, je možnost mimořádného snížení trestu podle § 40 odst. 1 trestního zákona a toto ustanovení je formulováno následovně:

"Má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby

¹⁹ V. Solnař: *Základy trestní odpovědnosti*, Praha Academia 1972, s. 108

²⁰ R. Vokoun: *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*, UK Praha 1988, s. 71

²¹ P. Šámal: *Trestní zákon - komentář*, Praha C.H. Beck 1994, s. 185

odnětí svobody tímto zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze účelu trestu dosáhnout i trestem kratšího trvání, může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby tímto zákonem stanovené."

Vzhledem k tomu, že spáchal trestný čin při odvracení útoku může být uložený trest i v tomto případě nepřiměřeně tvrdý, neboť i při mimořádném snížení trestu odnětí svobody v případech překročení mezí nutné obrany nelze trest snížit pod určitou hranici, pod kterou je možné uložit podmíněný trest odnětí svobody. Touto hranicí jsou dva roky.

3) Poslední z těchto tří možností je možnost aplikace ustanovení § 24 trestního zákona, tj. upuštění od potrestání. Jeho použití činí určité problémy. Tak jeho použití je vyloučeno v případech, kdy i po aplikaci ustanovení § 40 trestního zákona přesahuje trest odnětí svobody jeden rok. A dále jak zohlednit požadavek upřímné lítosti a účinné snahy po nápravě v případě excesů nedbalostních. Není jasné v čem by účinná snaha po nápravě měla spočívat. Tím mám na mysli, že ten, kdo se dopustí excesu z nedbalosti, nemusí mít žádné špatné návyky, které by měly přímý vztah k tomuto excesu.

Zřejmě ale nebude možné jednoznačně v těchto případech vyloučit aplikaci tohoto paragrafu. Zákonodárce však případy excesu při formulování § 24 trestního zákona neměl patrně na zřeteli. Nelze eliminovat tu skutečnost, že současná právní úprava nevyklučuje možnost přihlédnout k tomu, že trestně relevantní následek byl spáchán při překročení mezí nutné obrany, krajní nouze. Je možné přihlédnout u pachatele excesu k jeho psychickému stavu např. k rozrušení, k dobré víře, že jedná v mezích zákona a napomáhá tím ochraně zájmů chráněných zákonem.

Na druhé straně se stále naše právní úprava jeví jako zcela nedostatečná i přes možnost použití zohledňujících institutů. Tím mám na mysli, že samotné vědomí občanů, že

dojde-li při jejich jednání k excesu (byť z nedbalosti), hrozí jim sankce, může vést k tomu, že raději nebudou v nutné obraně nebo krajní nouzi jednat, což ostatně potvrzují i praktické zkušenosti. Proto se domnívám, že prohlášení nedbalostních deliktů, jichž se obránce dopustil v afektu, za beztrestné, by nepochybně posílilo právní vědomí a právní jistotu občanů, což by ve svém konečném důsledku mělo za následek zvýšení jejich iniciativy, rozhodnosti a tím i zvýšení účinnosti tak důležitých institutů pro společnost, tj. nutné obrany a krajní nouze.

Se zohledněním uvedené skutečnosti se setkáváme v právních úpravách států. Tak např. podle § 33 německého trestního zákona „ *Překročí-li pachatel meze nutné obrany ze zmatku, strachu nebo úleku, není trestán*“ v případě intenzivního excesu pachatel nebude potrestán, překročí-li meze nutné obrany z důvodu afektu (strach, rozrušení apod.). Mezi afektem a překročením se vyžaduje příčinná souvislost. Dále se vyžaduje podstatné omezení schopnosti správného vnímání a hodnocení situace.

V případě extenzivního excesu beztrestnost přichází v úvahu u putativní obrany.

Zmíněnou úpravu v německém právu jsem uvedla úmyslně, neboť její podobu lze spatřovat v návrh vzneseném v Parlamentu v roce 1997, kdy byl do § 13 trestního zákona navržen druhý odstavec ve znění níže uvedeném, na který poukazuje i Kuchta, ale který, dle mého názoru, k velké škodě nebyl realizován.

Zmíněný odstavec zněl: *Čin jinak trestný, jímž někdo překročil meze nutné obrany v omluvitelném rozrušení nebo úleku, které byly způsobeny útokem, není trestným činem.*

Jsem přesvědčena, že jeho přijetím by byl učiněn velký krok ku předu v naší právní úpravě.

Znovu zdůrazňuji, že nelze přeci po osobě jednající ve stavu nutné obrany, která se ne vlastní vinou ocitne ve stavu psychického tlaku a časové tísně, a tudíž nemá

možnost dlouze a všestranně hodnotit nečekaný útok, ještě požadovat, aby správně hodnotila situaci.

V odborných publikacích se setkáváme s názorem, že meze nutné obrany jsou v našem trestním zákonu stanoveny velmi široce, ale praxe přináší jiné poznatky, což potvrzuje i pasivita občanů.

Novela trestního zákona formulací obsaženou v § 13 tohoto zákona, tj. *".....Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená"* má dát bránící se osobě více možností k obraně. Zřejmě bude zbytečné zdůvodňovat skutečnost, že obrana, aby byla úspěšná musí být pochopitelně silnější než útok.

Pro názornost pak uvádím příklady, u nichž byl učiněn závěr, že nebyly splněny podmínky nutné obrany s výhradou, že u druhého příkladu tyto podmínky splněny byly. Rozsudkem Krajského soudu v Brně byla odsouzena pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák. obžalovaná V.Z. napadena svým druhem, na což reagovala tak, že poškozeného jedenkrát bodla kuchyňským nožem do levé poloviny hrudníku. Druh na následky poranění srdečního svalu na místě zemřel. Násilné jednání poškozeného spočívalo v tom, že obžalované dal facku, až upadla na zem a to za stálého nadávání a urážek. Obžalovaná v návalu zlosti vstala, uchopila nůž a čelně proti ní stojícího druha bodla. Poškozený se dopustil jednorázového útoku, ve kterém neměl v úmyslu pokračovat. V tomto případě byla zvažována aplikace ustanovení o nutné obraně, ale v závěrečné fázi k aplikaci nebyly shledány zákonné důvody. Soud došel k závěru, že u obžalované došlo v důsledku uvedeného útoku k ventilaci zášti nashromážděné v celé době konfliktního soužití s druhem. Vzhledem k tomu, že u útoku na ženy je možné, že napadená použije razantnější způsob obrany se zřetelem k fyzické převaze útočnicka, který by mohl být za normální situace považován za zjevně nepřiměřený, uvádím proto tento konfrontační příklad útoku na ženu.

Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě byla zproštěna obžaloby B.G. stíhaná pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák.. Obviněná byla dne 20.11.1992 ohrožována opilým manželem, který ji vyhrožoval, chytil ji za krk a postupoval proti ní ve zjevném úmyslu pokračovat v násilí. Obviněná jej po bezvýsledném varování opakovaně bodla do hrudníku a usmrtila. Při hodnocení bylo přihlédnuto zejména ke skutečnosti, že obviněná byla těhotná a obávala se o život nenarozeného dítěte. Významnou skutečností zde byla i zkušenost s předchozím agresivním chováním manžela.

3.7 Pojem " tzv.pomoci" v nutné obraně

V trestním zákoně se nedočteme o pomoci v nutné obraně, neboť tato oblast je pokryta ustanovením § 13 trestního zákona, jak uvádí V. Solnař na straně 95 v díle " Základy trestní odpovědnosti ".

Ten, kdo pomoc poskytne, připojí se na stranu obránce a je vystaven útokům. Z toho plyne, že sám jedná v nutné obraně se všemi důsledky pro něho vyplývající, což demonstruji na níže uvedeném případě " Opočenský ". Přestože nakonec celý případ skončil pozitivně pro toho, kdo jinému pomohl, jsem přesvědčena, že soud I. stupně svým postupem v žádném případě nepřispěl k posílení právního vědomí občanů, a to nejen z hlediska liberačních důvodů. Naopak, nadále v nich utvrdil přesvědčení o nevšímavosti.

V daném případě se jednalo o to, že P.O. při poskytování pomoci napadenému skupinou skinů, jednoho ze skinů smrtelně zranil nožem, za což byl rozsudkem Městského soudu v Praze uznán vinným trestním činem ublížení na zdraví dle ust. § 222 odst. 1) a odst. 3) tr. zákona. Proti tomuto rozsudku P.O. podal odvolání. Odvolací soud, tj. Vrchní soud v Praze projednal obě odvolání v neveřejném zasedání a rozhodl tak, že napadený rozsudek v celém rozsahu zrušil a věc znovu vrátil soudu

I. stupně k projednání a k rozhodnutí, přičemž soudu I. stupně vytkl procesní pochybení a dále vytkl nedostatky v odůvodnění rozsudku, které odporovaly ust. § 125 tr. řádu. Vzhledem ke změně ve složení senátu projednal Městský soud v Praze celou kauzu znovu a svým rozsudkem opět P.O. uznal vinným ublížením na zdraví dle § 222 odst. 1, odst. 3 tr. zák. ve znění zák. č. 175/1990 Sb. a P.O. byl vyměřen trest v délce trvání tří roků a dále byl odsouzen k náhradě škody ve výši Kč 5.516,-. Proti tomuto rozsudku podali jak obžalovaný, tak městský státní zástupce odvolání.

Obžalovaný se hájil tím, že reagoval na útok A.M., tj. poškozeného ve snaze odvrátit tento útok bodnou ranou do oblasti ramene útočícího A.M. v rámci úhybného manévru prováděného prakticky souběžně s útočnou ranou ze strany poškozeného a deklaroval to předchozími brutálními útoky na svědky P.D. a J. V. a dále namítal, že soud I. stupně nesprávně aplikoval ustanovení § 13 trest. zákona. Současně poukázal, že spolehlivě bylo prokázáno, že železná tyč, tzv. tonfa, byla skutečně ve vlastnictví poškozeného.

Odvolatel v odvolání namítal, že je třeba si uvědomit, že **zaváhání** může stát obránce i život. Obránce nemůže předpokládat, že útočnickova zbraň není zcela kvalitní a vůbec nemůže kalkulovat s tím, že útočník možná neumí s takovou zbraní zacházet. Musí naopak podniknout vše, co může jeho ohrožení odvrátit a v rámci toho může útoku i předejít. Obrana se přitom nemusí omezovat na odrážení ran a na ústup, nýbrž může být i aktivní - tím se z obránce stane útočník. O tom, kdo je v roli obránce, rozhoduje zásadně iniciativa na počátku střetnutí, nikoliv jeho další průběh." Odvolatel dále napadl kritický postoj soudu I. stupně k závěrům znalců, kteří vycházeli z jeho pocitů a vyslovil názor, že je nutné honotit psychický stav toho, kdo se dostal do bezvýchodné situace. Zde pro upřesnění uvádím, že byl napaden skupinkou příslušníků Skinheads. P.O. vyslovil svoje přesvědčení, že jednal v mezích nutné obrany.

Městský státní zástupce zaměřil svoje odvolání proti výroku o výši trestu, neboť nepovažoval za přesvědčivý výrok soudu I. stupně, že by bylo pro obžalovaného nepřiměřeně přísné uložení trestu v rámci zákonné trestní sazby ust. § 222 odst. 3 tr. zákona.

Zástupce vrchního státního zastupitelství přednesl závěrečný návrh, kterým usměrnil podané odvolání. Soudu I. stupně vytknul, že neodstranil nedostatky, které mu byly vytýkány v předchozím rozhodnutí a že vzhledem k nedostatečnému provedení některých důkazů vznikají pochybnosti o správnosti skutkových zjištění. Určil, že je třeba zjistit, zda obžalovaný v kritické době byl ohrožen útokem poškozeného, neboť i vyprovokovaný útok nemusí vylučovat nutnou obranu a dále, že je nutné stanovit, zda obrana obžalovaného nebyla zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Jako kontraverzní shledává závěry soudu I. stupně, podle nichž hodnotí konání obžalovaného jako extenzivní exces z časových souvislostí předchozího útoku, avšak současně ve svém rozsudku uvádí, že obžalovaný byl v nebezpečí útoku ze strany poškozeného, ale toto si přivodil sám svojí výzvou. V další části pak soud I. stupně odůvodňuje nikoliv extenzivní, ale intenzivní exces založený na porovnání tělesných dispozic aktérů, povahy jejich zbraní a jejich použití.

Vrchní soud v Praze přezkoumal napadený rozsudek z podnětu obou odvolání a přihlédl i k vadám, které odvoláními výslovně nebyly vytýkány a dospěl k závěrům.

Pokud jde o řízení předcházející napadenému rozsudku, soud I. stupně se nedopustil žádného procesního pochybení, když beze zbytku respektoval veškerá ustanovení sloužící k ochraně práv obžalovaného, jakož i k řádnému objasnění věci a důsledně se řídil pokyny Vrchního soudu v Praze.

Z obsahu spisu ani z odůvodnění rozsudku není zcela zřejmé, co vedlo soud prvního stupně k přibrání znalce ad hoc z oboru " sebeobrana a vedení boje zblízka". Odvolací soud v odůvodnění rozsudku zdůrazňuje, že posudek

zpracovaný tímto znalcem, včetně jeho výpovědi u hlavního líčení opakovaně přesáhl meze, které znalce s ohledem na jeho odbornost měl respektovat. Tak znalec činil ve svém posudku např. závěry ohledně psychického stavu obžalovaného v době činu spadající do kompetence znalce z odvětví psychiatrie, eventuálně psychologie, činil rovněž vlastní závěry o charakteru použité zbraně s ohledem na charakter způsobeného zranění příslušející pouze znalcům z odvětví soudního lékařství a dokonce činil vlastní závěry o tom, jak byl veden útok, z jaké vzdálenosti atd. vycházejí přitom z výpovědi svědků, jejichž hodnocení rovněž sám provedl, ač jde v tomto případě o otázku spadající do výhradní kompetence soudu. V rámci svého výslechu u hlavního líčení projevil dokonce názor, že podle něj obžalovaný měl možnost odejít, což výstižně charakterizuje přístup tohoto znalce ad hoc k věci. Bylo ovšem pochybením soudu prvního stupně, že připustil, aby se takový znalec vyjadřoval k otázkám, které jeho kompetenci evidentně přesahovaly a že se dokonce některými z jeho nekompetentních úvah při svém rozhodování i řídil. Irelevantnost závěrů znalce ad hoc ostatně plyne již z toho, že jmenovaný hned v úvodu své výpovědi v hlavním líčení označil své úvahy za hypotetické. Dále odvolací soud v odůvodnění postupoval tak, jak mu to ukládá ustanovení § 2 odst. 6 trestního řádu a na základě tohoto dospěl k takovým zjištěním o průběhu skutkového děje s nimiž se odvolací soud ztotožnil.

Rozpory, které odvolacím soudem byly zjištěny a o nichž bude pojednáno dále, se totiž týkají jen těch úvah soudu prvního stupně vztahujících se k výkladu ustanovení § 13 trestního zákona a aplikace tohoto ustanovení na jinak správně zjištěný skutkový děj.

Vzhledem k tomu, že (dle mého názoru) se jedná o věc zásadního právního významu si v této části odůvodnění dovolím citaci.

Odvolací soud shodně se soudem prvního stupně má tedy za prokázáno, že:

- skupina skinů se nejdříve dopouštěla hrubě vytržnického chování, včetně užívání nacistických pozdravů a byla za to (byť vulgárně) napomínána svědkem Vrňákem

- tohoto svědka několik z nich fyzicky napadlo především údery pěstí, přičemž této části útoku se prokazatelně aktivně účastnil i poškozený Aleš Martinů

- poté, co svědku Vrňákovi přispěchal na pomoc svědek Drebitka, soustředila se pozornost útočníku na něj, byl jimi obklopen a vzápětí ochromen vstříknutím slzného plynu do očí svědkem Mrázkem

- celý předcházející děj sledoval, prozatím nečinně, obžalovaný

- ve chvíli, kdy byl oslepený svědek Drebitka odváděn z místa napadení svou manželkou, vzal svědek Mrázek do rukou popelnici ve snaze hodit ji za odcházejícím párem

- v této chvíli se do konfliktu poprvé zapojuje obžalovaný Opočenský, volá na svědka Mrázka, který popelnici odhazuje jeho směrem a dává se s ním do pěstní potyčky

- po několika vzájemných úderech pěstí Mrázek ustupuje a na místo potyčky se vrací skupina nejméně tří dalších skinů včetně poškozeného Aleše Martinů

- obžalovaný v této chvíli vyjímá z kapsy zavírací nůž, demonstrativně jej otvírá a křičí na přicházející "Come on, pojdte, vy srabi" atp. v domnění, že jeho rozhodnost přicházející odradí. Přicházející skupinka se skutečně zastavuje několik kroků od něj, avšak z jejich středu se vyděluje poškozený Martinů a přistupuje k němu na vzdálenost 1 - 1,5 m. Oba stojí proti sobě ve střehu srozpaženými rukama, zatímco obžalovaný drží v ruce zajištěný nůž, poškozený (a k této skutečnosti považuje odvolací soud za nezbytné se vyjádřit podrobněji, neboť ji shledává, jak to již ostatně uváděl ve svém předchozím

usnesení pro posouzení věci za velice podstatnou) drží v ruce svou litinovou tonfu.

Soud prvního stupně v souladu s pokyny obsaženými v předchozím usnesení Vrchního soudu v Praze zaměřil právě na vyřešení otázky existence, resp. použití tonfy náležitou pozornost a na podkladě provedených důkazů doplněných o výsledch svědka Kudrny, i dle mínění odvolacího soudu oprávněně dospěl k závěru, že poškozený tonfu skutečně v ruce v době střetu držel. Pouze proto, že tato skutečnost byla zásadním způsobem zpochybňována odvoláním městského státního zástupce, považuje odvolací soud za vhodné na podporu tohoto závěru soudu prvního stupně uvést další argumenty

1) tonfa zajištěná v bedně na návleky v nemocnici, kam byl poškozený převezen, odložená zde dle výpovědi svědka Kudrny svědkem Jaretzem, patřila prokazatelně poškozenému, který ji kritického dne ještě v restauraci měl u sebe - viz např. výpověď svědků)

2) za situace, kdy obžalovaný svůj nůž nijak neskrýval, naopak jej držel demonstrativním způsobem, hrozil jím přicházející skupině, což tak vedlo k jejímu zastavení, lze mít za vyloučeno, že by poškozený nůž držžený obžalovaným za této situace přehlédl.

3) Přestože se vydělil ze skupiny a postavil se proti obžalovanému do postavení naznačujícího akutální možnost vzájemného střetu.

V této souvislosti je nutno připomenout výpověď svědka, který popsal obdobnou situaci, ve které se nedlouho před inkriminovanou událostí s poškozeným Martinů ocitl. Tehdy došlo ke kontraverzi s dalšími dvěma cestujícími, kteří jim v noční tramvaji vytýkali kouření. Po vzájemné potyčce jeden z pasažérů vytáhl nůž, na což zareagoval poškozený tím, že vytáhl předmětnou tonfu, kterou nosil za pasem. V důsledku toho muž s nožem ustoupil od pokračování v ozbrojené konfrontaci a tato potyčka ustala. Bylo by zcela nelogické, aby poškozený

za obdobné situace, kdy sám vystoupil ze skupiny váhajících skinů, svou tonfu nepoužil.

4) Konečně nelze pomíjet, že o existenci tonfy v ruku poškozeného hovoří obžalovaný od své první výpovědi neměnně po celé trestní řízení. Rovněž svědkyně G.M., kterou navštívil bezprostředně po činu a líčil jí fragmenty potyčky, potvrzuje, že se zmiňoval o tyčích v ruku skinů. Je proto nutno položit si otázku, jak by v průběhu potyčky zůstala zasunuta vzadu za pasem pod bundou, kde ji normálně nosil.

Až potud se tedy názor odvolacího soudu se soudem prvního stupně ve všech podstatných otázkách shoduje. Liší se však v aplikaci ustanovení § 13 trestního zákona na jinak správně zjištěný skutkový děj.

Je nezbytné znovu připomenout, že dle ustanovení § 13 trestního zákona ve znění zákona č. 290/1993 Sb. je nutná obrana definována následovně: " Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku." Ve smyslu § 16 odst. 1 trestního zákona měl patrně soud prvního stupně uvažovat i o tom, zda vzhledem k tomu, že posuzovaný čin byl spáchán před účinností zmíněné novely, není pro obžalovaného příznivější posouzení dle § 13 trestního zákona ve znění platném před novelou, I když o výkladu obou ustanovení se v nauce i soudní praxi vedou určité diskuse, je patrně nutné respektovat fakt, že evidentním záměrem zmíněné novely byla možnost aplikace ustanovení § 13 trestního zákona rozšířit, tj. posílit postavení obránce, a tak odvolací soud (shodně se soudem prvního stupně) vycházel ve svých úvahách o naplnění podmínek nutné obrany z novelizovaného znění.

Pokud lze vystihnout hlavní důvody, které soud prvního stupně vedly k závěru, že podmínky nutné obrany v případě obžalovaného naplněny nebyly, lze z obsahu odůvodnění napadeného rozsudku uvést následující:

a) bylo tu sice nebezpečí hrozícího útoku ze strany poškozeného, ale obžalovaný si je sám přivodil svou výzvou

b) oba byli ozbrojeni, avšak v nerovném tělesném proporcionálním zobrazení co do výšky, zdatnosti a hmotnosti, včetně druhu zbraní

c) nebezpečí hrozícího útoku bylo zcela zjevně nepřiměřené následku útoku obžalovaného. Obžalovaný malého nože použil takovým důrazným způsobem, že způsobil poškozenému tak závažný následek, než-li ten, který by mu dle znaleckého vyjádření z oboru střetného boje hrozil od případně použité krátké tonfy, která však dle svědeckých důkazů nebyla ani v náznaku poškozeným použita

d) na podporu svých závěrů soud prvního stupně dále uvádí, že beztrestnosti dle ustanovení § 13 trestního zákona se nemůže dovolávat ten, kdo se při obraně proti hrozícímu útoku neomezí na odvrácení útoku, ale podnikne útočné činy, kdy se dá s útočníkem do vzájemné pŕtky, takže jde o vypořádání se s útočníkem.

Prakticky ohledně všech stěžejních důvodů, které vedly soud prvního stupně k závěru, že aplikace ustanovení § 13 trestního zákona v projednávaném případě nepřipadá v úvahu, zaujal však odvolací soud odlišný právní názor.

ad a) Shodně se soudem prvního stupně odvolací soud uzavírá, že útok ze strany poškozeného obžalovanému bezprostředně hrozil, resp. obžalovaný se tak mohl důvodně domnívat (zde je potřeba přihlížet k subjektivnímu stavu obžalovaného). Viděl totiž obžalovaného, jak se aktivně účastnil bití svědka D., přestože poškozený již z místa odcházel, vrátil se a přes výhružné výkřiky obžalovaného se vydělil ze skupiny skinů a s tonfou v ruce se postavil proti němu. V této souvislosti třeba uvést, že vyprovokovaný útok v zásadě nemusí vylučovat nutnou obranu, vylučoval by ji však v případě, kdy by provokatér pod záminkou obrany hodlal útočníkovi ublížit (viz Trestní zákon, Komentář, I.

část, Panorama 1980). Jednání obžalovaného, včetně jeho výkřiků, nelze v kontextu ostatních důkazů hodnotit jako záměrnou provokaci. Jak ostatně sám soud prvního stupně uzavírá, do konfliktu se obžalovaný zapojil v době, kdy svědek M. házel za odcházejícími manžely D. popelnici, kdy tedy útok, byť proti jiné osobě nepochybně trval (nutná obrana není omezena na ochranu vlastní osoby). Poté se ihned soustředila pozornost svědka M. a vzápětí i dalších ze skupiny skinů na obžalovaného. V této souvislosti třeba připomenout všeobecně respektované rozhodnutí publikované pod č. 7/1970 Sb., podle něhož " jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na svou tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby." Navíc výroky obžalovaného měly, jak ostatně sám uvádí, spíše zastrašující charakter, obžalovaný je nedoplnil žádným faktickým jednáním, které by vedlo k bezprostřednímu střetu, byl to naopak poškozený, kdo se vydělil ze skupiny skinů a přistoupil do nejtěsnější blízkosti obžalovaného. Nelze proto akceptovat závěr soudu prvního stupně, že se v tomto případě o nutnou obranu nemůže jednat proto, že nebezpečí si obžalovaný přivodil vlastní výzvou.

ad b) Přiměřenost obrany je dle § 13 trestního zákona nutno posuzovat dle "způsobu útoku". Právě toto nové kritérium vložené do původního znění novelou z roku 1993 bylo předmětem značných diskusí v nauce trestního práva. Soudní praxe se však ustálila na výkladu, podle něhož pojem způsobu útoku není možno zužovat jen na samotný mechanismus útoku, ale je třeba brát zřetel i na další okolnosti útoku charakterizující, tj. osobu pachatele, místo útoku, čas útoku a další okolnosti dle konkrétního případu. V projednávaném případě kladl soud prvního stupně důraz na nespornou fyzickou převahu obžalovaného odůvodněním " Na jedné straně statný, 37 letý, 186 cm vysoký, 120 kg vážící, zručný vysokoškolsky vzdělaný sochař ozbrojený nožem proti 17 letému, 172 cm vysokému, štíhlému učni, mající patrně v ruce železnou trubku

o délce 40 cm o průměru síly ukazováku"). Nesporná fyzická převaha obžalovaného však dle názoru odvolacího soudu nebyla pro posouzení podmínek nutné obrany dle § 13 trestního zákona v tomto projednávaném případě relevantní, neboť z průběhu skutkového děje nebylo patrné, že by bezprostředně hrozil pouhý fyzický střet, nýbrž jako mnohem akutnější a pro posouzení věci rozhodující se jevil střet zbraní, které oba aktéři v době střetu třímali v ruce (tj. zavírací nůž obžalovaného o délce čepele 7,7 cm proti litinové replice tonfy o délce 40 cm a hmotnosti 0,55 kg).

Soud prvního stupně se bližším hodnocením nebezpečnosti obou zbraní nezabýval, je pouze možno dedukovat, že se přiklonil k závěru znalce ad hoc. Odvolací soud považuje za zcela evidentní, že hrozba použití litinové trubky zmíněných parametrů, navíc upravené do podoby **z b r a n ě** velice rychle účinné a nebezpečné (obžalovanému známé) znamená jednoznačně ohrožení života, jak to ostatně uváděl expert kpt. D.. Odvolací soud považuje za zbytečné polemizovat s úvahami " znalce ad hoc", který na podkladě vlastního úsudku, že replika tonfy neměla zcela optimální parametry a že poškozený s ní nejspíše stejně neuměl kvalifikovaně zacházet, dospěl k přesvědčení, že v daném případě byl nůž v ruce obžalovaného nebezpečnější zbraní než tonfa v ruce poškozeného. Zcela případně reagoval na tyto úvahy obžalovaný ve svém odvolání, když namítl, že v inkriminované situaci na něm nebylo možno žádat, aby zkoumal detailně parametry tonfy, jakož i kvalifikaci poškozeného v zacházení s touto zbraní.

Je plně v kompetenci soudu učinit závěr, že obžalovanému hrozilo v případě zásahu tonfou akutně nebezpečí zranění v podobě naplňující znaky těžké újmy na zdraví dle § 89 odst. 7 tr. zák., v krajním případě (např. při zásahu do hlavy) i nebezpečí ohrožení života. Nejde přitom o otázku natolik složitou, aby soud musel k jejímu řešení přibírat znalce ad hoc. Závěr o možnosti obrany před tonfou jako zbraní užívanou účinným způsobem,

spočívající pouze v možnosti udržet útočníka tzv. "na distanc", event. zasáhnout ho prvého není natolik komplikovaný, aby jej nemohl učinit soud specializovaný na projednávání násilných trestných činů.

Poukazuje-li pak soud prvního stupně mimo to i na rozdíl ve věku a vzdělání obou aktérů, považuje jej odvolací soud z hlediska ustanovení § 13 tr. zák. a při hodnocení způsobu útoku, který v konkrétním projednávaném případě hrozil, za nerozhodný.

Soud prvního stupně naopak při zkoumání kritérií ustanovení § 13 tr. zák. opomenul vzít v úvahu i tu prokázanou skutečnost, že zatímco na straně obžalovaného nebyl nikdo, na jehož pomoc by obžalovaný v dané situaci mohl spoléhat, několik kroků za poškozeným stáli další tři jeho přátelé, kteří těsně předtím v praxi demonstrovali své agresivní sklony (včetně svědka M., který předtím napadl samotného obžalovaného).

ad c) z pohledu již shora uvedeného závěru, podle kterého obžalovanému hrozilo nebezpečí způsobení těžké újmy na zdraví, eventuálně smrti, nelze souhlasit ani s dalším argumentem soudu prvního stupně, že nebezpečí hrozícího útoku bylo zcela zjevně nepřiměřené následku, který obžalovaný způsobil (tzv. intenzivní exces).

ad d) Dle názoru odvolacího soudu se nemohl jednat ani o vybočení z mezí ustanovení § 13 tr. zák. v podobě tzv. extenzivního excesu. Jak již bylo řečeno, útok ze strany poškozeného bezprostředně hrozil, obránce obecně není povinen vyčkat, až samotný útok započne a může sám podniknout jako první kroky k tomu, aby hrozící útok eliminoval a útočníka zneškodnil (shodně viz rozhodnutí č. 41/1980 a 18/1982 Sb. rozh. trest.). Samotná obrana obžalovaného spočívala v tomto případě v j e d i n é bodné ráně. Jakmile po zasazení této bodné rány poškozený ustoupil, obžalovaný již v dalším jednání nepokračoval.

Lze proto s h r n o u t, že soud prvního stupně své správné závěry týkající se skutkového děje nesprávně

posoudil po stránce právní z hlediska aplikace § 13 tr. zák. upravujícího podmínky nutné obrany.

Jakkoliv je následek v podobě smrti Aleše Martinů nepochybně traumatizující pro pozůstalé, nelze než konstatovat, že jednání obžalovaného splňovalo podmínky jednání v nutné obraně dle ustanovení § 13 tr. zák., které v případě střetu dvou zájmů preferuje ochranu obránce i za cenu újmy toho, kdo nebezpečí útoku zapříčinil.

Odvolací soud proto napadený rozsudek dle § 258 odst.1 písm. d) tr. zák. zrušil v celém rozsahu a za splnění podmínek ustanovení § 259 odst. 3 tr. ř. na podkladě jinak správně zjištěného skutkového stavu soudem prvního stupně obžalovaného v celém rozsahu obžaloby zprostil, neboť žalovaný skutek se sice stal (byť oproti znění žalobního návrhu došlo ke změně ohledně délky čepele nože, jehož použití bylo obžalovanému prokázáno, totožnost skutku ve smyslu § 220 odst. 1 tr. ř. však zůstala zachována), ale z důvodů rozvedených shora není trestným činem.

Shora uvedený příklad jsem uvedla úmyslně velmi podrobně vzhledem k jeho složitosti.

V dalším uváděném příkladu vyšetřovatel z OÚV pro Prahu 4 věc odložil, neboť S.S. vystoupil na obranu zájmu chráněného zákonem. Jednalo se o následující.

Dne 19.9.1993 S.S. napadl a středně těžce zranil pachatele, který se pokusil znásilnit jeho známou. Z místa činu pachatel hodlal ujet i s poškozenou před policií. S.S. mu však za použití zmíněného násilí v útěku zabránil.

3.8 Útok nepřičetných osob, dítěte

Útok osob výše uvedené kategorie je jednou z nejdiskutovanějších otázek, na kterou neexistuje jednotný názor.

V teorii se setkáváme s různými způsoby řešení, tedy zejména podle požadavku pro naplnění znaku protiprávnosti tj. zda postačuje útok v objektivním smyslu nebo ve smyslu subjektivním.

Jedna názorová skupina vyžaduje úmyslné trestní jednání, jiná preferuje, že u útočníka nelze vždy vyžadovat úmysl, a tudíž nutná obrana je připuštěna i proti nedbalostnímu jednání, popř. proti osobě, která vůbec není trestně odpovědná. Pro úplnost dodávám, že cizí právní nauka podmiňuje u nedbalostních jednání u osob, které nejsou trestně odpovědné, u osob jednajících z donucení atd. nutnou obranu požadavkem subsidiarity. Skupina vyžadující u útočníka úmysl vychází ze subjektivního pojetí protiprávnosti.

V. Solnař nutnou obranu nepřipouští proti *"útokům choromyslných osob a dětí, leč by obránce o chorobném stavu útočníka nevěděl"*.

Rovněž A. Dolenský stejně jako V. Solnař nepřipouští nutnou obranu proti útokům osob shora uvedené kategorie, ale obdobně jako V. Solnař, připouští možnost způsobení větší škody, než jaká hrozila.

Obdobné stanovisko zaujímá i v případě posuzování nedbalostního jednání za splnění podmínky subsidiarity, tj. napadený by mohl útočnickovi způsobit větší škody, než jaká z útoku hrozila, pokud by nebylo možné útoku se vyhnout jiným způsobem, např. útekem, přivoláním policie atd., tj. je připuštěna možnost i zabití choromyslného člověka za cenu záchrany vlastního života a k tomu A. Dolenský uvádí: *"Útok duševně chorého se posuzuje jako situace krajní nouze s analogickým použitím § 13, pokud*

jde o poměr škody hrozící a při odvracení takového nebezpečí způsobené."

Jedna názorová skupina tedy preferuje aplikaci ustanovení § 14 trestního zákona o krajní nouzi, neboť v případě útoků nepříčetných osob, dětí, osob jednajících nedbalostně nebo nezaviněně vytváří stav nebezpečí, tedy stav krajní nouze s tím, že se netrvá na splnění podmínky proporcionality v její striktní podobě zakotvené v § 14 trestního zákona. Nutná obrana je připuštěna pouze v těch případech, kdy obránce nevěděl, že se jedná o osoby shora uvedené. Názorová skupina preferující aplikaci ustanovení § 13 trestního zákona o nutné obraně podmiňuje užití tohoto ustanovení podmínkou subsidiarity, tj. není-li jiného východiska.

Druhá názorová skupina pak zastává názor, že je možná aplikace ustanovení § 13 trestního zákona, a to analogicky.

V publikaci *Trestní právo hmotné - I. obecná část*, Praha, 4. vydání, ASPI, Publishing 2003 od kolektivu autorů Oto Novotný, Adolf Dolenský, Jiří Jelínek, Marie Vanduchová na str. 191 je uvedeno: „Zásada, že způsobený následek nemá být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, nevyhovuje v případech, kde tímto následkem má být postižena osoba, jež sice není útočníkem, ale stav krajní nouze vyvolala (např. duševně chorý ohrožuje někoho na životě). Řešení takových případů lze hledat v tom, že se podmínky dovoleného jednání v krajní nouzi rozšíří analogicky podle § 13 o nutné obraně a připustí se způsobení škody stejně velké, jaká hrozila (tedy např. usmrcení duševně chorého k záchraně vlastního života). Jde tu o dovolenou analogii, neboť se zužují podmínky trestnosti.“

Vraťme se zpět k ustanovení § 14 trestního zákona jako k jedné z okolností vylučující protiprávnost. Toto ustanovení nám říká:

" Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným

činem. Nejde o krajní nouzi jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil."

podmínkami krajní nouze je:

- odvracení nebezpečí, které
- hrozí zájmům chráněným trestním zákonem,
- hrozí přímo,
- nelze za daných okolností odvrátit jinak,
- ten komu nebezpečí hrozí, není povinen je snášet.

V odborné literatuře je uvedeno, že nebezpečím, které někdo odvrací při krajní nouzi, se rozumí stav hrozící poruchou zájmu chráněnému trestním zákonem, přičemž, původ nebezpečí není rozhodující. Nebezpečí může spočívat i v útoku člověka, ale v takové případě půjde o krajní nouzi a nikoli o nutnou obranu pouze tehdy, pokud jednáním je škoda způsobena někomu jinému než útočnickovi. Může být způsobena i tou osobou, která je sama ohrožena, např. ohrožen je i ten, který rozdráždil psa, který poté na něj zaútočil.

Další názor je obsažen v komentáři k trestnímu zákonu od autorů Rizman/Šámal/Purý. V tomto komentáři se konstatuje:

Posuzování těchto případů podle ustanovení o krajní nouzi není správné ani v případech, kdy obránce ví např. o duševní chorobě nebo o omylu na straně útočníka. Pokud se nevyžaduje, aby útok byl trestným činem, není odůvodněně ani požadavek, aby útočník byl osobou trestně odpovědnou. Stejný názor je zastáván ve shora citované publikaci, tj. Trestní právo hmotné - I. obecná část, Praha, 4. vydání, ASPI, Publishing 2003 od kolektivu autorů Oto Novotný, Adolf Dolenský, Jiří Jelínek, Marie Vanduchová, kde na str. 191 a na str. 192 se uvádí:

".....situace toho, kdo se brání útoku duševně chorého nebo osoby jednající ve skutkovém omylu, může být

daleko obtížnější než toho, kdo se brání pachateli trestného činu, neboť útok duševně choré osoby může být velmi nebezpečný. Řešení bylo nalezeno ve výkladu, podle něhož útok ve smyslu ustanovení § 13 TZ o nutné obraně musí splňovat pouze jeden požadavek-musí jít o útok proti zájmům chráněným trestním zákonem. Nevyžaduje se, aby útočník byl trestně odpovědný (příčetný, starší patnácti let). Z uvedeného vyplývá, že nutná obrana je přípustná za splnění zákonných podmínek na ni kladených i proti útoku osoby nepřičetné, dítěti nebo osoby jednající ve skutkovém omylu. **Případy útoku ze strany osoby nepřičetné, dítěte, osoby jednající ve skutkovém omylu proto budeme posuzovat podle ustanovení o nutné obraně (§ 13), nikoli podle ustanovení o krajní nouzi (§ 14), jak učila starší nauka.** Po shrnutí shora uvedeného připuštění větší škody je správné s ohledem na závažná zjištění nárůstu brutality, zvláště u dětí a dále s ohledem na všeobecně známý poznatek, lékařské prostředí přitom nevyjímaje, že zvládnout takto postiženého útočníka vyžaduje nejen značné úsilí, ale zejména cvik, který asi těžko od obránce-laika budeme vyžadovat. Vezmeme-li v úvahu další případ jako je útok dítěte na člověka nemocného nebo v důchodovém věku nebo útok takových dvou dvanáctiletých mladíků může být rovněž velmi nebezpečný. Není jisté, zda se takováto osoba může ubránit útoku sice dítěte, ale které je fyzicky silnější a obratnější než ona. A i v takovýchto případech platí známé pravidlo, tj. nebude-li obrana dost důrazná, ponese škodu ten, kdo je napaden. O kolika takových útocích se doslechneme ze sdělovacích prostředků, které končí smrtí napadeného. Je na státu, aby použil preventivně působící opatření.

3.9 Použití zbraně

V odborné literatuře pod pojmem použití zbraně se rozumí takové zacházení se zbraní, k níž je zbraň určena, např. sečné zbraně k sekání, bodné zbraně k bodání apod.. V případě jiného použití, např. střelné zbraně k úderu, je

takové použití posuzováno za donucovací prostředek. Za donucovací prostředek je považován i varovný výstřel ze střelné zbraně. Kromě této specifikace je uvedeno, kdy lze oprávněně zbraň použít.

Předmětem rozsáhlé laické i odborné diskuse nadále zůstává použití zejména střelné zbraně, za jakých okolností a zda ji lze použít. Otázka jejího použití patří k nekomplikovanějším problémům a dostává se na „přetřes“ v nestálých případech, jak je toho dokladem shora uvedený případ „Opočenský“. Je všeobecně známo, že jen pohružka střelnou zbraní je mnohem účinnější a postačuje k odrazení útočníka od útoku, a to i v případě, je-li napaden intelektuálně méně nadaný řádný občan nebo občan méně fyzicky zdatný. Jinak řečeno má větší odstrašující účinnost než hrozba jinou zbraní, např. nožem. Dle liberačních důvodů zakotvených v § 13 a v § 14 trestního zákona beztrestný bude i ten, kdo použije střelnou zbraň.

Ovšem není vyloučeno, že do střetu se zákonem se dostane ten, který bude střelnou zbraň držet neoprávněně - viz ustanovení § 185 trestního zákona. A na tomto místě považují za nutné vyzdvihnout nedostatek v právní úpravě, který vystavuje slušného občana nebezpečí. Nebezpečí spočívající v "dilema", zda použít zbraň, ke které nemá povolení, ale jejím použitím má největší pravděpodobnost se nenechat zmrzačit, zabít, ale tím na sebe upoutá pozornost orgánů činných v trestním řízení, anebo takovouto zbraň nepoužít a nechat se raději zabít, zmrzačit. Instinktivně zajisté zvolí první možnost, takže se nevyhne střetu se zákonem. V naší právní úpravě se setkáváme s dalšími nedostatky, které institut právní úpravy nutné obrany zužují. Tím mám na mysli subsidiaritu zákroků. Tak např. lesní stráž je povinna, před použitím střelné zbraně volit mírnějších prostředků v podobě výstrahy, domluvy. V ustanovení § 39 odst. 1 písm. a) zákona o Policii ČR je policista oprávněn k použití zbraně k odvrácení útoku vedenému proti němu nebo proti zdraví a životu jiné osoby. Nejsou již v této zákonné dikci uvedeny další zájmy chráněné zákonem. Na druhé

straně nelze opominout rozšíření mezi nutné obrany, jak je tomu v ustanovení § 39 zákona o policii v odst. 1 písmeno b), c), d), g). Nyní bych se vrátila k tématu jaké možnosti obrany má slušný občan. Je nutné vycházet z veřejně známé skutečnosti, že okolnosti vylučující protiprávnost obvykle trvají několik sekund. Rovněž není neznámé, že v případě, že občan nezvolí účinnou obranu, může přijít o zdraví, o život či majetek. Přestože veškeré výhody jsou jednoznačně na straně útočníka, výklad našeho trestního práva je takový, že zaskočená oběť, aby vyloučila protiprávnost svého jednání v nutné obraně, se musí rozhodnout k takové obraně, která nepřekračuje zákonem povolené meze nutné obrany. Argumentace těch, kteří odmítají možnost obrany slušných lidí prostřednictvím střelné zbraně je nesmyslná, založená na účelových tvrzeních. Jejich cílem je prosazení povolovacího principu namísto dosavadního registračního principu. Podle dosud platného zákona občan má nárok na vydání zbrojního průkazu pouze za splnění přísných zákonných podmínek. Podle nového návrhu by vše záviselo na libovůli příslušného úředníka, zda občanovi z hlediska sebeobrány povolí držení a nošení střelné zbraně. Jako argument je uváděn požadavek EU a snaha omezit kriminalitu legálně drženou střelnou zbraní. Směrnice Rady ES 91/477/EEC o kontrole nabývání a držení střelných zbraní stanoví, že členské státy umožní nabytí a držení těchto zbraní osobám starším 18 let, které pro to mají dobrý důvod a které pravděpodobně nepředstavují nebezpečí pro ně samotné, veřejný sektor nebo veřejnost. Není však řečeno, co se má na mysli pojmem "dobrý důvod" a ani povinnost občana ho prokazovat. Dále pak směrnice stanoví, že státy umožní nabytí a držení střelných zbraní, tedy nikoliv, že o tomto bude rozhodovat úředník. Z toho vyplývá, že jakákoliv tvrzení, že v tomto bodě je zákon v rozporu se směrnicí, je zcela scestný a zavádějící. Za zcela scestný a zavádějící považuji názor, že střelné zbraně legálně držené přispívají ke zvyšování kriminality. Toto lze demonstrovat na všeobecně známém případě

v Anglii, kde po odebrání legálně držných střelných zbraní slušným občanům kriminalita neklesla, ale naopak stoupla. Zrovna tak je všeobecně známo, že v USA již řadu let zaznamenávají pokles kriminality spáchané střelnými zbraněmi. Zkreslené jsou i statistické údaje kriminality vedené v České republice ohledně vražd spáchaných legálně držnými zbraněmi. Kolik jich bylo spácháno střelnými zbraněmi nelze z ní rozpoznat, neboť ve statistice pod pojmem legálně držná zbraň jsou zahrnuty zbraně nepodléhající registraci, jako např. zbraně bodné, sečné, nešťastné náhody, kolik vražd spáchali cizí státní příslušníci na území ČR. Občan má dle ústavních listin právo na ochranu života, zdraví a majetku. Je tudíž ve veřejném zájmu, aby slušní občané, neboť kompetentní orgány nemohou být za všech okolností na všech místech, za splnění přísných podmínek, mohli být ozbrojeni, zvláště když různá doporučení selhávají. Pokud obránce není ohrožen zbraní útočnicka nebo není zahrán do kouta, může snad i utéct. Pokud jsou nacvičeny různé obranné chvaty, (a to není otázka krátkodobá), nemusí to znamenat zabránění útoku, neboť u útočnicka nelze vyloučit stav takové agrese, ve které nebude bolest vnímat. Oběť pak nemusí mít dostatek sil na další obranu a naděje na ubránění bude mizivá. Obdobná situace je v případě použití obranných sprejů např. slzných. Rychlý útočník oběť zneškodní dříve než ta vůbec sprej použije. V případě pak, že občan je napaden více útočnickými, skupinou útočníků, pak bez použití střelné zbraně nemá šanci viz shora uvedený případ Opočenský. Staří a nemocní lidé jsou na tom nejhůře a zákonitě útočnickovi musí podlehnout a jedinou jejich obranou zůstává střelná zbraň. Vzpomeňme médii šířené informace o sériových útocích na Kladně jímž byli vystaveni obyvatelé Kladna nebo útoky na poštovní doručovatelky, které Česká pošta vyřešila tím, že důchody si lidé vyzvedávají sami na poště. Proto nesouhlasím s názorem Dr. Hubálka, soudního znalce z oboru psychologie, který zastává názor. „Čím méně zbraní, tím

méně mrtvých"²². Ztotožňuji se ale s jeho názorem ohledně zpřísnění podmínek pro získání zbrojního průkazu, tj. aby občan vlastníci střelnou zbraň měl k tomu odpovídající kvalifikaci. Spor mezi zastánci a odpůrci střelných zbraní by bylo možné řešit použitím takové zbraně, která útočníka nezabije, ale pouze zneškodní. Chtěla bych vyzdvihnout a současně zdůraznit, a to proto, že se dosud nikdo kompetentní takovým řešením, včetně zákonodárců, nezabýval, že mezi zbraněmi takovouto zbraň je možné nalézt. Je jí zbraň, která vystřelí náboj s 20 000 volty. Mezi nesmrtícími zbraněmi lze dále uvést např. projektily, které na rozdíl od gumových projektilů, mají měkčí houbovitě materiály s plošším tvarem, jejichž působení lze srovnat s prudkým úderem otevřenou dlaní, přičemž tvrdost některých typů pak lze nastavit. Nebo zbraně se směrovanou energií, kdy mikrovlnná energie nespálí pokožku člověka, ale vyvolá pocit nesnesitelného pálení, který jej donutí ustoupit. Na rozdíl od soudu, který událost rozebírá krok za krokem, má řádný občan pouze několik málo vteřin na rozmyšlenou, které ho mohou stát i život, nehledě na traumatizující následky anásledky s nimi spojené, které ho mohou provázet celý život, např. ženy, které se staly obětmi trestného činu znásilnění. Na tomto místě bych chtěla upozornit na televizní seriál "Oběti" z volného cyklu o lidech postižených zločinem režiséra Miroslava Sovjaka odvysílaného televizí NOVOU, kde bylo výstižným způsobem zachyceno trauma lidí (včetně rozpadu jejich rodin) poznamenaných násilnou trestnou činností spolu s dalším následným zastrahováním a vydíráním ze strany útočníků.

3.10 Automatické technické obranné mechanismy

²² Antl M., Hubálek S., Právo na obranu: Ano nebo ne?, Hospodářské noviny, ročník XLIV., č. 214, Na víkend: Příloha hospodářských novin, str.3

Problematickou v souvislosti s nutnou obranou nadále zůstává otázka spojená s užíváním technických obranných prostředků - zařízení, které mají účinek buď defenzivní jako např. různé pasti, ostnatý drát atd. anebo slouží k odvrácení případného útoku jako jsou např. hlídací psi, samostřily. Občané si takováto zařízení nechávají instalovat do obchodů, bytů, rekreačních chat, motorových vozidel apod.. Automatických obranná zařízení „fungují“ různě.

Problémy nevznikají s takovými, která při násilném vniknutí zapnou sirénu či jiné signály upozorňující majitele nebo strážce objektu na nebezpečí, ale nastávají u těch zařízení, která zamezí útočnickovi v útěku tím, že ho poraní nebo dokonce zabijí. V takovýchto případech je nutné řešit otázku trestní odpovědnosti majitele objektu. V naší právní úpravě nenalezneme ustanovení, která by tato zařízení zakazovala nebo povolovala a ani v teorii trestního práva se nesetkáme s hlubším rozpracováním, proto se přidržím práce A. Dolenského. Při jejich použití za účelem ochrany majetku, zdraví apod. může být, podle druhu zařízení, útočník omezen na svobodě, zabit, zraněn. Jedná se např. o samostřily, různé pasti, jedy, padací dveře apod. Více pozornosti jim věnuje zahraniční odborná literatura. H.H.Jeschek, uvádí: *"Požadavek součastnosti útoku nevyklučuje obranu pomocí ostrých psů, samostřílů, pastí jedovatých nástrah, protože obrana má účinkovat teprve v okamžiku probíhajícího útoku. Avšak s tím spojená rizika jdou k tíži toho, kdo se tímto způsobem brání"*²³. Naproti tomu ve Francii nauka pasti proti osobám nedovoluje. Je možné konstatovat, že automat v mezích svého programu může něco rozlišit, avšak dokonalá individualizace není možná. Pojem individualizace je významný pro zaujetí stanoviska k obranným mechanismům. Tato stanoviska mohou být dvojího rázu. Buď se obranné

²³ A.Dolenský - F. Novotný: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Security magazin, 2.1995

mechanismy odmítají zcela bez ohledu, zda reagují přiměřeně či nikoli, nebo se odmítají v konkrétních situacích, kdy by reagovaly nepřiměřeně. Zcela odmítat je není správné. Vždyť umístěním takovéto obrany lze předejít mnoha útokům, a tudíž se jedná opět o jedno z preventivních opatření, přičemž reakce je současná s útokem. Jedná se vlastně o přípravu k obraně. Toto lze přirovnat k následujícímu. Jestliže někdo prochází místem, o kterém se domnívá, že by mohl být přepaden, připraví se na potencionální možný útok, tj. vybaví se zbraní, tím nemám na mysli jen střelnou zbraň, ale jakoukoliv, která by mohla pomoci při případném napadení. V tomto přeci nelze spatřovat extenzivní exces. Jak je uvedeno shora, naše právní úprava tyto mechanismy tedy nedovoluje a ani nezakazuje jejich instalaci, proto lze usuzovat, že jejich pouhá instalace nemusí být trestná. Mám na mysli samozřejmě instalaci legálně získaných prostředků. V případě reakce takovýchto mechanismů je nutné rozlišovat případy za jakých okolností byl spuštěn jejich mechanismus. Pokud automatické obranné zařízení reaguje na protiprávní jednání pachatele v mezích dovolené nutné obrany, nevznikne trestní odpovědnost u toho, kdo zařízení instaloval. Osobě, která takové obranné zařízení použila, nelze přičítat následek, způsobený reakcí tohoto zařízení²⁴. Ve svém důsledku to znamená, že důvod pro trestní odpovědnost toho, kdo mechanismus nainstaloval, nevzniká a nelze mu ani přičítat následek, který nastal, neboť v takovýchto případech jsou splněny předpoklady pro nutnou obranu, včetně útoku. Navíc podle základní zásady trestního práva „in dubio pro reo“, je analogie ve prospěch přípustná. V případě, že útok chybí, resp. nebyla-li reakce automatického obranného zařízení v mezích nutné obrany, bude strůjce zařízení odpovídat podle obecných zásad za ublížení na zdraví nebo za usmrcení, a to zpravidla z nedbalosti. Bude-li reakce

²⁴ A. Dolenský - F. Novotný: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Security magazin, 2.1995

automatického obranného zařízení vždy " zcela zjevně nepřiměřená " např. v opuštěné stavební buňce, kde není nic cenného, pak by strážce byl trestně odpovědný za úmyslný trestný čin proti zdraví či dokonce vraždu²⁵.

Je nutné připustit, že tyto mechanismy představují určité abstraktní ohrožení. V této souvislosti považují za nutné zdůraznit, že o nedbalost by se nemuselo jednat, kdyby byly dodržovány bezpečnostní předpisy pro jejich instalaci a mnohému by se tak dalo předejít. Dalším uváděným argumentem, který je používán proti těmto prostředkům je, že jejich instalování není v souladu s podmínkami nutné obrany, neboť nutnou obranu zákonné ustanovení připouští až v době, kdy útok přímo hrozí.

Mechanismy jsou sice namontovány dávno předtím ale zde bych použila již shora uvedený protiargument, tj. že mechanismy jsou uvedeny do chodu až teprve po té, kdy nastal útok na zájem chráněný zákonem, takže i v tomto případě jsou splněny podmínky nutné obrany, takže ani tato argumentace nemůže obstát, neboť reagují právě pouze na osobu vnikající protiprávně do objektu. Jejich nevýhodou je, že nelze u nich vyloučit, že způsobí větší škodu než škodu, která odpovídá charakteru a intenzitě útoku. Takovouto škodu ale nelze vyloučit i u jiných způsobů odvracení útoku, jak je uvedeno shora.

Opětovně nezbyvá nic jiného než konstatování, že veškerá rizika by měl nést ten, kdo útok vyvolal, a proto nedostatek spočívající v regulaci škody nespatřují za důvod k vyloučení jejich použití, jakož i za důvod pro vyloučení použití různých pastí, ostnatých drátů. **Vždyť např. s ostnatými dráty, u kterých nemůžeme vyloučit vznik nemalé škody, se setkáváme i ve střežených objektech věznic.** A jestliže je připuštěna možnost i takovéto ochrany, pak absentuje důvod proto, aby si občan zajistil ochranu svého majetku stejným způsobem, aniž by

²⁵ A.Dolenský - F. Novotný: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Security magazin, 2.1995

nesl rizika s ní spojená, obdobně jako je tomu u těchto objektů, neboť jestliže vězeň utíká, pak utíká na svoje riziko s tím spojené. A na tomto příkladu lze deklarovat znevýhodnění řádného občana.

Hlavním problémem u těchto zařízení zůstává, že je nelze zpravidla regulovat tak, aby nezpůsobila škodu neodpovídající charakteru a intenzitě útoku. Nedostatek regulace však není důvodem pro naprostý zákaz těchto zařízení²⁶. Je nutné připustit, že " obranné mechanismy " představují určité abstraktní „ohrožení nezúčastněným osobám, ale to by nemělo být z hlediska jejich přípustnosti pro nutnou obranu rozhodující²⁷

Shora uvedeným případných komplikacím v souvislosti s odpovědností za vzniklou škodu je možné se vyhnout použitím jiných prostředků, které útočníka nezraní nebo neusmrtí, ale které ho odradí, např. použití různých elektroparalyzérů, čímž by byl vyřešen i problém v souvislosti s posuzováním přiměřenosti nutné obrany. Stejně hledisko je třeba uplatňovat i na střežení objektů hlídaných psy. Jedná se taktéž o určitý typ obranného zařízení, které má chránit majetek, čili rovněž zájem chráněný trestním zákonem.

3.11 Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů

Dle ustanovení § 89 trestního zákona veřejným činitelem je:

Volený funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník orgánu státní správy a samosprávy, soudu nebo jiného

²⁶ Kuchta: Nutná obrana. Masarykova univerzita, Brno 1999, s.12

²⁷ A. Dolenský, F. Novotný: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Security magazín, 2.1995

státního orgánu nebo příslušník ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru, soudní exekutor při výkonu exekuční činnosti, sepisování exekutorských zápisů a při činnosti vykonávaných z pověření soudu podle zvláštního právního předpisu, 1a) pokud se podílí na plnění úkolů společnosti a státu a používá přitom pravomoci, která mu byla v rámci odpovědnosti za plnění těchto úkolů svěřena. Při výkonu oprávnění a pravomocí podle zvláštních právních předpisů 1) je veřejným činitelem také fyzická osoba, která byla ustanovena lesní stráží, vodní stráží, stráží přírody, mysliveckou stráží nebo rybářskou stráží. K trestní odpovědnosti a ochraně veřejného činitele se podle jednotlivých ustanovení tohoto zákona vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán v souvislosti s jeho pravomocí a odpovědností. Funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník státního orgánu, samosprávy, ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru cizího státu, se za těchto podmínek považuje za veřejného činitele, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána. Z takto vymezeného pojmu veřejného činitele vyplývá, že jím může být pouze fyzická osoba, splňující podmínky zakotvené ve shora citovaném zákonném ustanovení trestního zákona a dále pak dle jud. 48/72: "K naplnění pojmu veřejného činitele nestačí pouhý výkon určité funkce, spočívající v podílení se na plnění úkolů společnosti a státu, ale je dále třeba, aby osoba, která se podílí na plnění úkolů společnosti a státu, používala pravomoci svěřené jí v rámci odpovědnosti za splnění těchto úkolů. Aby nastala odpovědnost, je nutná příčinná souvislost mezi trestným jednáním a touto pravomocí. Podle důvodové zprávy k § 89 (původně odst. 8) se pravomocí rozumí zejména oprávnění rozhodovat o právech a povinnost občanů a ukládat jim úkoly a dále v činnosti osoby, která je veřejným činitelem musí být obsažen prvek moci, prvek rozhodování. Shodně pak jud. 16/67. Dle jud. 17/67: "Kritériem pravomoci není ani rozsah prostředků, s nimiž jednotlivec při výkonu práce přichází do styku, ani vztah důvěry k pracovníkovi ze strany veřejnosti".

ze shora uvedené vyplývá, jakož i z další související judikatury, např. č. 43/87 Sb, rozh.trest, 49/1980 Sb. rozh. trest. vyplývá, že veřejným činitelem může být např. předseda posudkové komise sociálního zabezpečení při rozhodování o přidělení poukazů na lázeňskou péči, ředitel střední školy při rozhodování o přijímání uchazečů o studium.

Naproti tomu veřejným činitelem nemůže být např. přednosta oddělení nemocnice, stavební technik ve funkci samostatného referenta obecního úřadu, který, který však nemá samostatnou rozhodovací pravomoc - viz R 13/80-I, Sb. rozh.trest., R 50/74 Sb. rozh. trest.

Vzhledem k tomu, že se jedná o důležitou problematiku, měla by jí být věnována zvýšená pozornost, neboť osoby ve funkci veřejných činitelů požívají zvláštní ochranu a není vyloučeno, že se s touto problematikou mohou při své práci setkat

Nadále sporným zůstává, zda je možné aplikovat ustanovení § 13 o nutné obraně vůči úkonům veřejných činitelů a to z hlediska, zda je možné ji připustit, zda je možné některé úkony veřejných činitelů považovat za útoky ve smyslu nutné obrany a zda použití nutné obrany vůči některým typům jednání veřejných činitelů vylučuje trestní odpovědnost bránící se osoby.

I přes závažnost je odborná literatura poměrně skoupá a s řešením se setkáváme spíše ve starší literatuře, v níž se ale názory na připuštění nutné obrany proti úkonům veřejných činitelů různí.

V. Solnař v " Základech trestní odpovědnosti " uvádí: " Mám za to, že nutnou obranu třeba připustit proti takovým úkonům veřejných činitelů, které jsou postiženy vadami, jež je zbavují povahy takových úkonů. Jsou to úkony, které vůbec nenáleží do věcné pravomoci těch veřejných činitelů, kteří zakročují a ovšem i ty, které tvoří skutkovou podstatu trestného činu. Pro teoretiky, kteří uznávají, že úkon je oprávněný v důsledku rozkazu představeného, vyvstává otázka nutné obrany proti takovému

úkonu, pokud obsah rozkazu je protiprávním útokem. Poněvadž provedení rozkazu je po právu, není patrně nutná obrana přípustná"²⁸.

Dále pak uvádí, že jde o otázku složitou, která prodělala složitý vývoj, kdy zpočátku se jak praxe tak i teorie přikláněla k tomu, že připuštění nutné obrany by tu vedlo k anarchii a že nutná obrana přípustná není. A.A. Piontkovskij má za to, že nutná obrana je přípustná proti trestným jednáním úředních osob, avšak s omezením na útoky na osobnost napadeného a dále uvádí: " Abychom se vyhnuli libovolnému hodnocení ze strany na tom zúčastněné osoby co do zákonnosti jednání úředních osob, třeba přiznat , že porušení nedotknutelnosti osobnosti úřední osobou, provedené u zachování všech formalit zákonem vyžadovaných, nemůže být důvodem oprávněné obrany, třeba by se jednání úřední osoby, jevilo nezákonným občanu, o nějž jde, i třeba by bylo skutečně takové. Taková jednání úřední osoby v případě nezákonnosti podléhají napadení určeným pořadem. U poškozeného jsou vždy zákonné cesty, aby se domohl změny nezákonných jednání úřední osoby a aby tato osoba nesla trestní nebo disciplinární odpovědnost za svoje jednání"²⁹.

Poněkud jiný názor zastávají A.N.Trajnin a V.F. Kiričenko, kteří připouštějí nutnou obranu proti formálně nezákonným úkonům úředních osob.³⁰

N.D. Durmanov zas omezuje nutnou obranu na zjevně zločinná jednání úředních osob. Wt. Wolter připouští nutnou obranu při zneužití práva a při použití násilí nad povolenou míru.

²⁸ V. Solnař: Základy trestní odpovědnosti

²⁹ V. Solnař: Základy trestní odpovědnosti

³⁰ V. Solnař: Základy trestní odpovědnosti

Veřejní činitelé při řešení situací, které sebou přináší každodenní život, zasahují do práv fyzických a právnických osob. Jedná se o velmi citlivé zásahy do oblasti práv a povinností, a to nejen v případech, kdy je možné rozhodnout postupně, ale i v případech nepředvídatelných, kdy je zapotřebí zasáhnout ihned. Osoby vůči nimž je úřední úkon veden, se musí např. zdržet jednání, něco strpět, a to až již na základě písemného nebo ústního příkazu, anebo výzvy jako např. zastavit, setrvat na místě, strpět osobní prohlídku, dobrovolně vydat věc atd.. Proto je nutné legalizovat podmínky pro splnění takovýchto zásahu, a to zejména:

-prokázání pravomoci k určitému zásahu do práv, to se děje např. předložením služebního průkazu, předložením zmocnění,

-formální soulad obsahu, účelu a podmínek zásahu s právní normou, tj. zásah musí být proveden určitým, přesně zákonem předepsaným způsobem a formou.

Jak teorie správního práva uvádí pojem bezprostředního zásahu, respektivě zákroku je jedním z typů správních aktů³¹ a správní akty se rozumí jednostranné právní úkony řešící autoritativně právní poměry adresátů bez ohledu na to, zda ukládají povinnost nebo zda k něčemu opravňují. Jsou výrazem vrchnostenské správy.

Správní akty musejí obsahovat následující náležitosti:

a) kompetenční - vyjadřují u vykonavatelů veřejné moci hmotněprávní působnost a procesněprávní příslušnost k vydávání aktů,

b) obsahové - tj. vyjádření projevu vůle veřejného činitele v konkrétní záležitosti, který směřuje proti

³¹ D.Hendrych: Správní právo - obecná část C.H.Beck str. 55 a str.

určitému adresátovi a sleduje zákonem stanovený účel, anebo účel vyplývající ze zákona,

c) formu - obecně správní akt má zásadně písemnou formu, ale i z tohoto platí výjimky, jako je tomu právě u shora uvedeného bezprostředního zásahu, u něhož tato forma zpravidla nebude splněna. Správní akty jsou výrazem vrchnostenské správy a rozumí se jimi jednostranné právní úkony řešící autoritativně právní poměry adresátů bez ohledu na to, zda ukládají povinnost nebo zda k něčemu opravňují.

Bezprostředním zásahem se pak rozumí správní činnost k odvracení nebezpečí, které bezprostředně ohrožuje právem chráněné zájmy a osoby, do jejichž práv veřejná správa zasahuje, jsou povinny tento zásah strpět³². K realizaci bezprostředního zásahu musí být dále splněny podmínky:

a) speciální zákonné zmocnění, zájem chráněný zákonem musí být bezprostředně a zjevně ohrožen nebo poškozen,

b) nebezpečí nelze odvrátit jinak, z čehož vyplývá subsidiární charakter bezprostředního zásahu.

Veřejný činitel je povinen při jeho realizaci postupovat přiměřeně z hlediska volby, způsobu a použití prostředků, jimiž zasahuje a z hlediska volby času zákroku.

Při řešení otázky aktivního odporu, která zůstává nadále otevřená, je třeba vycházet z nutné obrany. Veřejný činitel je pověřen plněním úkolů a k tomuto je vybaven pravomocí, kterou ho zmocnil stát.

V rámci řešení tohoto problému V.N. Kiričenko uvádí, že zákon nemůže hodnotit stejně nutnou obranu proti občanovi na jedné straně a nutnou obranu proti veřejnému činiteli na druhé straně, neboť občan není vybaven možností objektivně zhodnotit jednání veřejného činitele,

³² D.Hendrych: Správní právo - obecná část C.H.Beck str. 55 a str.

a tudíž by mohlo dojít ke ztíženému plnění jejich úkolů. Jako jediné kritérium přípustnosti nutné obrany proti veřejným činitelům stanovil kritérium tzv. formální nezákonnosti jejich jednání. Je-li jejich jednání formálně zákonné, pak nutná obrana dle něho není přípustná.

A. Dolenský uvádí v svém článku tři typy situací³³ tak, jak je rozvedl ve své práci Buchala Kazimierz.³⁴

Jedná se o tyto situace, kdy jednání vykonavatele veřejné správy je:

- meritorně nesprávné, ale formálně po právu, například mylí se v osobě, kterou zadrží,
- vůbec nepatří do jeho pravomoci,
- sice patří do jeho pravomoci, ale vykonavatel veřejné moci překročí meze svojí pravomoci.

Dle A. Dolenského u první situace se nutná obrana vylučuje, u druhého se připouští a sporný pouze zůstává třetí typ situace, u kterého je možné uvést následující příklad ze sbírky soudních rozhodnutí č. 54/1970 Sb., kde Nejvyšší soud rozhodl o tom, že pokud orgán SNB provede domovní prohlídku před zahájením trestního stíhání, nepostupuje dle tehdy platného zákona a překračuje své pravomoce a v takovém případě nelze tomuto orgánu přiznat pro nedostatek znaku " při výkonu pravomoci" ochranu veřejného činitele.

J. Kuchta pak na základě těchto názorů sestavil tabulku, v níž u jednání:

- formálně i materiálně zákonných nutná obrana **není** přípustná,

³³ A. Dolenský: Bulletin advokacie - Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů str. 57

³⁴ Kazimierz Buchala: Prawo karne materialne Warszawa „Panstvwowe wydawnictwo naukowe 1980 str. 278

- formálně zákonných, materiálně nezákonných nutná obrana **není** přípustná,

- formálně nezákonných, materiálně zákonných **je** nutná obrana přípustná,

- formálně i materiálně nezákonných **je** nutná obrana, přípustná, přičemž materiální nezákonností jednání, které nebylo věcně oprávněné a okolnostmi neodůvodněné.

Pod formální nezákonností se pak rozumí překročení rámce kompetence, nedodržení formalit, spáchání trestného činu. V souvislosti s obranou proti úkonům veřejných činitelů se setkáváme s různými úpravami v právních řádech států. Tak např. ačkoliv se ve francouzském právu praxe odvolává na presumpci správnosti rozhodnutí veřejných úřadů a francouzské soudy zpravidla rozhodují tak, že odpor občana je nedovolený, i zde je připuštěna možnost nuance v případě, že se jedná o zřejmé nezákonné jednání orgánů nebo o nedostatek v kompetenci orgánů. Oporu pro tuto argumentaci spatřují v čl. 209 C.P., který postihuje odpor proti úředním úkonům. Ale dle A. Dolenského takto argumentovat není správné, vzhledem k tomu, že tento zákoník má na mysli jednání úředních osob, které je v souladu s právem. Z toho vyplývá, že, bude-li jednat úřední osoba protiprávně, nelze tohoto ustanovení použít.

Mně osobně nejbližší je úprava v anglickém právu Glanvill Williams, kde je uvedeno: "Právo na sebeobranu prospívá i proti policii, takže jste oprávněn napadnout strážníka, abyste předešel svému nezákonnému zadržení." Citováno dle J. Kuchty: Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů.

Tato rozdílnost v právních úpravách států je ovlivněna zejména závislostí na důvěře v rozhodování veřejných činitelů, na vyspělosti společnosti, na koncepci nutné obrany. Proto pro vymezení určitých pravidel pro použití nutné obrany proti úkonům veřejných činitelů jsem

si vypůjčila model J. Kuchty³⁵, který stanovil následující výchozí situace:

1) Nutnou obranu nepřipustit vůbec proti jednáním veřejných činitelů,

2) Připustit nutnou obranu proti jednání veřejných činitelů, a to podle určitých kritérií a za omezujících podmínek,

3) Připustit nutnou obranu proti jednání veřejných činitelů, a to podle obecných zásad proti každému protiprávnímu jednání veřejného činitele, které představuje přímo hrozící nebo trvajícím útok na chráněné zájmy.

První variantu považují za zcela nevhodnou. Považují za nepřijatelnou, aby občanovi byla odňata možnost obrany a aby občan byl nucen strpět bezprávné jednání od představitele státní moci jenom proto, že rozhodnutí veřejných činitelů jsou založena na předpokladu presumpce správnosti. Dle ústavních listin má občan právo hájit svoje zájmy vlastními prostředky, pokud státní prostředky „selžou“, a nebo nemohou zasáhnout. Je na místě upevňovat postavení veřejných činitelů a postarat se o jejich nedotknutelnost při výkonu pravomocí. Nastolení takového režimu je možné za určitých předpokladů, tj. že ve společnosti existuje taková dokonalá kontrola, že je vyloučeno, aby došlo k pochybení ze strany veřejných činitelů nebo dokonce k zneužití jejich pravomocí.

Druhá varianta již umožňuje obranu v případě překročení pravomocí. Zpětně pak umožňuje zajištění řádného výkonu pravomoci veřejného činitele.

Třetí případ připouští nutnou obranu proti jednáním, která naplňují znaky trestného činu a proti jednáním která zakládají disciplinární odpovědnost. Zmíněný třetí případ,

³⁵ J.Kuchta:BA - Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů str.50

považují s ohledem na shora uvedené, za nejvhodnější až do doby zajištění řádného výkonu veřejné správy. Zajistit tento řádný výkon je možné zejména řádnou kontrolou a nápravami protiprávních stavů či situací vyvolaných veřejnými činiteli. Pak je možné regulovat nutnou obranu zákonem stanovenými pravidly tak, aby byl zabezpečen její chod.

Kuchta přichází ještě s jednou možností, a to v podobě okolnosti vylučující protiprávnost, která v sobě slučuje podmínky nutné obrany a krajní nouze, a to s modifikací, která by krajní nouzi přibližovala k nutné obraně. Dle této možnosti by mohl obránce aktivní obranu použít až po vyčerpání všech jiných možností, přičemž by obránce mohl způsobit i větší škodu než tu, která hrozila, ale nesměl by překročit hranici zjevně nepřiměřenou³⁶.

Z rozhodnutí Městského soudu v Praze, co by odvolacího soudu v kauze „Nike“ pak vyplynuly tyto závažné závěry

1) Kdo při služebním zákroku překračuje svou pravomoc, nepožívá ochrany veřejného činitele,

2) Shromáždění občanů nelze rozehnat jen z toho důvodu, že nebylo ohlášeno.

V případě precedenční kauzy Nike se jednalo o petiční akci konanou v pasáži Světozor dne 12.5.2001, kde se rozdávaly letáky zaměřené proti praktikám firmy Nike v zemích třetího světa. Policisté proti účastníkům zasáhli po té, co usoudili, že petiční akce vyžaduje souhlas vlastníka pozemku.

Radku Mikulemu, jako jednomu z dalších obviněných, prvoinstanční soud uložil za útok na veřejného činitele roční podmínku, přestože videozáznam, pořízený jedním z účastníků, prokazoval, že Radek Mikula byl napaden a zbit strážníkem městské policie. Tento důkaz však soud I. stupně nevzal v úvahu a za pravdivé přijal výpověď

³⁶J.Kuchta: Bulletin advokacie - Nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů str. 50

strážníků. Dokonce jeden z policistů sám u soudu přiznal, že neviděl ze své strany žádný důvod, proč by měla policie proti petiční akci zasahovat, že jediným skutečným důvodem bylo to, že si to podle ochranky pasáže přál její majitel. V rámci odvolacího řízení se Městský soud v Praze zabýval zákonností zásahu městské policie a přijal závěr, že není možné považovat za nezákonné jakékoli srocení či setkání občanů na veřejně přístupném místě, které nebylo ohlášeno. Jestliže nebyl prokázán důvod, pro který by bylo možné shromáždění zakázat (§12 odst. 3 zák. č. 84/1990 Sb. o právu shromažďovacím), pak zákrok městské policie, který směřoval k rozpuštění shromáždění, byl nezákonný. Odvolací soud rozhodl, že se nemůže jednat o trestný čin útoku na veřejného činitele, jestliže strážník prováděl zásah, který nebyl v souladu se zákonem. Rozsudek soudu I. stupně zrušil a Mikula byl osvobozen.

Prvoinstanční soud, tj. Obvodní soud pro Prahu 1, vynesl v této kauze další neadekvátní rozsudek, v němž aktivistu Petra G. shledal taktéž vinným z útoku na veřejného činitele, vycházejíc přitom pouze z tvrzení jednoho policisty, který prý ucítil na krku škrábnutí, obrátil se, a protože v jeho blízkosti nestál nikdo jiný než obžalovaný, usoudil z toho, že ho fyzicky napadl Petr. G.. Takovýto postup prvoinstančního soudu jen potvrzuje všeobecně nechvalně známý stav v naší justici. Přeci není možné, a to nejen s ohledem zejména na ustanovení § 2 odst. 5 a násl. trestního řádu, odsoudit občana za trestný čin, který mu nebyl bezpečně, tedy přesvědčivě prokázán, navíc když právní předpis státnímu zástupci ukládá povinnost dozoru nad dodržováním zákonosti. Bohužel takovéto neadekvátní postupy, a to nejen ze strany orgánů činných v trestním řízení ale i ze strany soudů, což mohu potvrdit svými praktickými zkušenostmi.

4. Psychologické momenty

Na závěr práce si dovolím exkurz do oblasti psychologických aspektů, který se může někomu zdát poněkud širší, ale vzhledem k jejich závažnosti v souvislosti s nutnou obranou považuji uvedený rozsah za přiměřený. Chtěla bych tímto způsobem vyzdvihnout, že je nutné mít tyto aspekty neustále na paměti, a to nejen při tvorbě právních norem, které upravují institut nutné obrany, tj. jejich zakotvení do právních předpisů, jak o tom pojednávám dále, ale zejména i při jejich aplikaci.

Začala bych známým mottem „ **Když má člověk strach, přestává uvažovat** ”.

Dovolím si tvrdit, že každý z nás prožil pocit strachu, úleku a zajisté ví, co je s takovýmto pocitem spjato. Tedy nejedná se o nic nového, respektivě o nic neznámého, a proto se změřím na to, do jaké míry se toto pravidlo odráží v oblasti nutné obrany. Nejprve ale za nutné považuji zamyslet se, v rámci možností vzhledem ke stanovenému rozsahu práce, nad termíny jako jsou stud, úzkost, hněv, smutek, prostě termíny, kterými označujeme určité pocity, které člověk prožívá.

V psychologii pro označení citových termínů se používá pojem afekt. Dle definice se afektem rozumí *krátkodobý, silný citový stav, vzniklý pod vlivem náhlé změny, která může znamenat zisk, ztrátu, ohrožení vlastních cílů, hodnot, zájmů, samotné existence člověka.* Afekt vzniká jako emoční odezva na podnět, na situaci a jeho intenzita, tj. síla a délka trvání, závisí na síle podnětu. Podstatou afektu je pak **prožívání vnitřního napětí** konfliktu a průvodním znakem tohoto napětí při

afektu jsou vnější projevy. Tak např. se nám stane, že zbledneme, že nám naskočí husí kůže, potíme se, pocítujeme svíravý pocit v žaludku, zrychlí se nám tep apod. . Jedná se o průvodní reakce naší nervové soustavy, které nijak nemůžeme ovlivnit. Změny se projevují v našich pohybech (strneme, chceme se rozběhnout atd.), v mimice, což nejlépe vidíme na to, s kým jednáme. Důsledkem působícího afektu je pak nepřiměřená reakce vzhledem k dané situaci v podobě buď neúčelné a nadbytečné aktivity nebo v neschopnosti cokoliv udělat, strnutí atd.

Mezi nejznámější druhy afektivních reakcí patří shora uvedený strach a úlek. **Úlek** je považován za vrozenou obrannou reakci organismu. Vzniká nezávisle na našem vědomí při působení nebezpečných podnětů, při ohrožení organismu z vnějšku. Plní funkci mobilizátoru vnitřní energie k vyrovnání se s hrozícím nebezpečím. Jakmile je úlek zaregistrován naším vědomím, jeho obranná funkce končí. Doznívání úleku má však vždy negativní následek, protože narušuje schopnost regulovat účinně naše chování.

Strach představuje tísnivý, nepříjemný afektivní stav, projevující se různými vegetativními změnami, jako je chvění, zblednutí, nevolnost aj. Mimo tyto vegetativní projevy vznikají psychické projevy strachu. Dochází ke snížení našich schopností reálně vnímat a hodnotit vzniklou situaci, narušuje se naše cílevědomost, rozhodnost. Dále se z oblasti psychologie dozvídáme, že strach se může spojovat s myšlenkovým pochodem směřující k hledání cest, jak zabránit nebezpečí. Není nám neznámé, že mnozí lidé pocítují strach, úzkost, před blížící se nebezpečnou situací a v momentě, kdy nastane, přestanou strach pocítovat, zvláště si uvědomí možnost oddálit

hrozící nebezpečí. V situaci ohrožení, která se stala jasnou, protože již vznikla, se strach z očekávání může změnit i v jiné emocionální prožitky. Může jimi být např. hněv spojený s projevem zlosti nebo zuřivosti, úlek, úzkost, ale i smích apod. **Úzkost** je v životě člověka rovněž častým jevem a jedná se taktéž o psychický stav. Vzniká v nových, neznámých a neobvyklých situacích a podmínkách při nadměrné zátěži naší psychiky, ale i při tělesném oslabení např. při otravě (intoxikaci) apod. Máme pocit či předtuchu nejasného nebezpečí nebo ohrožení, který je obvykle doprovázen nejistotou, vědomím bezmocnosti, poškození zdraví, ohrožení života. Odolnost člověka je různá a závisí především na typu jeho nervové soustavy (slabá, silná), jakož i na jeho schopnostech, zkušenostech, dovednostech, motivaci ale i na situaci, která pocit strachu či úzkosti vyvolala. V rizikových situacích či ve stavu ohrožení se mohou jednotlivé psychické stavy vyskytovat buď samostatně nebo v kombinaci např. úzkost-strach-únava a o to je pak psychické zatížení vyšší. **Konfliktní situací** se rozumí zvláštní druh meziosobního styku mezi dvěma, případně více, jedinci, v němž dochází ke střetu jejich představ nebo zájmů, eventuálně postojů, cílů či hodnot. Ocitne-li se člověk v konfliktní situaci, vnímá ji, emocionálně prožívá svůj vztah k ní, hodnotí ji, rozhoduje se a jedná. Správné vnímání je podmíněno především kvalitou našich poznávacích procesů, tj. jak vidíme, slyšíme a dále stupněm psychického zatížení vyvolaného vzniklou situací. Výsledkem vnímání je shromáždění informací o tom, co, kdo a jak dělá a tyto umožňují získat náhled do situace, pochopit její podstatu a zhodnotit ji.

V hodnocení situace se odráží jednak bezprostředně vnímané, jednak naše zkušenosti a samozřejmě i aktuální psychický stav vyvolaný situací a potřebou ji řešit. Ten může naše hodnocení a následné jednání ovlivnit pozitivně, např. jsme-li přesvědčení, že situaci zvládneme, protože podobnou jsme již úspěšně řešili, ale i negativně, necítíme-li se dostatečně připraveni situaci řešit, nemáme o ní dostatek informací atd. reálné hodnocení situace je předpokladem správné volby odpovídajících prostředků a postupů (jak se zachovat, jak jednat, čím se bránit). Výsledkem hodnocení je **rozhodnutí**.

Celý proces, tj. od vnímání až po rozhodnutí, značně komplikuje ta skutečnost, že od vzniku konfliktní situace k rozhodnutí máme obvykle minimum času. V konfliktní situaci se můžeme ocitnout náhle, neočekávaně, ale může „nazrávat“ a i postupně se „vyvrbit“ z běžné, standartní situace. Dostaneme-li se do konfliktní situace neočekávaně, obvykle není čas na dlouhé rozmýšlení. Je vhodné reagovat co nejdříve a k řešení situace použít všechny dostupné prostředky, včetně těch, které ovládáme. Naskýtá se otázka, do jaké míry jsou tyto faktory zobecnovány příslušnými orgány, při posuzování nutné obrany vzhledem k tomu, že pasivita lidí i nadále nasvědčuje tomu, že v praxi těmto faktorům velká pozornost věnována není a že příslušné orgány vycházejí při rozhodování o nutné obraně ze svého „zaběhlého“ způsobu a v neposlední době i ze svého přesvědčení. V opačném případě by pouze útočník nesl rizika, která svým jednáním způsobil. Nebude-li tomu tak, pak řádný občan bude i nadále znevýhodněn oproti útočníkovi. Pak mi ale není

jasné, jak právní úprava koresponduje s úpravou zakotvenou v ústavní Listině lidských práv a svobod, která zaručuje ochranu základních lidských hodnot, ale nezajišťuje ochranu útočníků. Podle mého názoru nutná obrana by měla mít volnější úpravu než jako má, a to pochopitelně ve prospěch řádného občana, jak tomu bylo v naší historické úpravě, o níž se zmiňuji v předchozích statích.

V odborné literatuře, v odborných článcích se setkáváme s různými návody, jak bychom měli vstupovat a jednat při řešení konfliktních situací, tj. působit vyrovnaným a sebejistým dojmem, nebýt v žádném případě agresivní, být dostatečně empatičtí, být asertivní, zvolit přesvědčovací metodu, využít momentu útočnickova překvapení, udržet si psychickou vyrovnanost např. tím že si uvědomíme, že každá situace je řešitelná, že máme na to, abychom ji úspěšně vyřešili, že si uvědomíme podmínky, které mohou příznivě, ale i nepříznivě ovlivnit vývoj situace i naše jednání v ní, že se nenecháme vyprovokovat problémovým jedincem k neuváženému jednání a spontánním reakcím, zachováme klid a racionální uvažování atd. K takovýmto radám, návodům zaujímám následující stanovisko.

Nedovedu si dost dobře představit, jak tyto návody, rady by měl uplatňovat jedinec, který není na konfliktní situace zvyklý a dále jak tyto rady a návody korespondují s přirozeným obranným instinktem, který, jak je nám známo, nelze u kteréhokoliv z živoucích tvorů potlačit. Navíc řešení takovýchto situací je problematické pro osoby, které jsou na ně připravovány a kterým tyto situace nejsou cizí, a co teprve laikovi. Jaký návod dá teoretik

například ženě k tomu, aby se ubránila znásilnění tak, aby náhodou útočnickovi neublížila.

Biologická a psychofyziologická podstata člověka, co by živočího „tvora“, vyvolává touhu a nutnost uspokojovat svoje základní prvotní potřeby jako je potřeba potravy, tepla, sexu atd.. Touha po jejich uspokojování, zvláště je-li delší dobu neuspokojená, může vést k tzv. frustraci a v návaznosti na ni i k rozhodnutí uspokojit svoje potřeby za každou cenu, tedy i za cenu zločinu. V chování člověka se pak takové rozhodnutí může projevit např. ve formě krádeže, podvodu, žebrání, omezování osobní svobody a jestliže jsou kladeny překážky, pak může dojít i k násilí, loupeži, ohrožování života, zdraví osob nebo skupiny. Při této příležitosti si neodpustím poznámku, že vzhledem k rozvoji společnosti a k vymoženostem v ní, již nelze v současné době zmiňovat jen základní potřeby, pokud ale k základním potřebám se nepočítá např. automobil, počítač, vlastnictví přepychové lodi, letadla, jachty atd. Pro lepší zvážení jsem úmyslně použila přehnané příklady.

V sociálněpsychologické oblasti se uplatňuje touha po uspokojení vyšších potřeb jako např. uplatnění, vyniknutí, jistoty společenského styku a jiných duchovních hodnot. Ty jsou závislé na dalších psychických faktorech jako je úroveň vnímání, pozornost, paměť, myšlení atd. Nejsou-li v dostatečné míře uspokojeny, může následovat vyvolání různého nepřiměřeného chování. Člověk se chová nesnášenlivě, což často spojuje se slovní agresivitou, pomlouvá jiné apod.. Pokračováním mohou být podvody, psychické a fyzické násilí nebo ničení materiálních a duchovních hodnot, ale to již může být překročena hranice zločinu. K působení faktoru touhy po uspokojování

těchto psychosociálních potřeb se často připojuje i působení psychických poruch a nedostatečnost.

Velmi pestrá „škála“ příčin a podmínek zločinnosti je v oblasti sociálních vztahů mezi lidmi. I když např. rodinu považujeme za základní buňku společnosti (základní sociální skupinu) nelze vyloučit, že při neuspokojování potřeb vyplývajících z funkce rodiny nebo při nedodržování mravních a společenských norem (manželská nevěra, psychické násilí) může docházet ke konfliktům a po té i ke zločinu (znásilnění, pohlavní zneužívání dětí či mladistvých, fyzické násilí, týrání) končící mu ublížením na zdraví, eventuálně i vraždou.

Závěr

Cílem právní úpravy nutné obrany je ochrana zájmů uvedených v trestním zákoně a proto jí musí být věnována zasloužená a patřičná pozornost.

Zdálo by se, že vzhledem k tomu, že je již řadu let právně upravena a vzhledem k tomu, že její podstata je neměnná, že bude jasně a dokonale propracována. Jak je všeobecně známo, není tomu tak. Nadále přetrvávají problémy, které bude zapotřebí řešit a zapracovat je do zákona. Jako hlavní nedostatek je možno uvést problematické stanovení mezí nutné obrany. V rámci právní jistoty občanů bude zapotřebí zvýhodnit obránce i v situacích, kdy obránce sice jednal v nutné obraně, avšak neadekvátně. Pokud nebude dána občanům určitá právní jistota, je pochopitelné, že nelze od nich očekávat aktivní postoj, což je neblahý stav, i z hlediska prevence proti kriminalitě.

Jsem si vědoma svých nesmlouvavých postojů vůči útočníkovi, ale v případě nutné obrany se jedná o situace, do kterých se, díky útočníkovi, může dostat každý z nás, a proto na tuto situaci bychom měli znát jasnou odpověď již vzhledem k tomu, že nutná obrana může řádnému občanovi zachránit to nejdražší co má, tj. život, neboť úmysly útočníka jsou pochopitelně nekalé a z rozboru útoků vyplývá, že při většině útoků je ohroženo zdraví a život obránce (napadeného).

Základ mojí práce spatřuji v tom, že jsem se snažila zachytit nutnou obranu spíše z hlediska praktického než z pohledu teoretického, k čemuž mě vedly moje praktické

zkušenost. O obecných poznatcích bylo napsáno mnoho různých pojednání, ale postrádám v nich rozbor právě zmiňovaných praktických zkušeností. V souvislosti s legislativními pracemi na trestním zákoně se vyskytují otázky, které vyžadují dialog, jak na straně laické veřejnosti, tak i na straně odborné veřejnosti.

Již při psaní jednotlivých kapitol jsem se snažila zachytit svoje názory a stanovisko, vycházejí přitom z rozdílných stanovisek praxe a teorie. Jsem zastánce názorů, že teorie by měla „jít ruku v ruce s praxí“. To by ale předpokládalo naprostou objektivitu a vyloučení jakéhokoliv subjektivního prvku. Vezměme v úvahu jen např. znalecké posudky, jejich rozdílnost a nebudu daleko od pravdy s konstatováním, že při rozhodování o věci zaujímají jedno z hlavních postavení a dovolím si, na základě mých praktických zkušeností, tvrdit, že o věci rozhodují.

Považovala jsem za nutné věnovat pozornost rozpracování praktických a teoretických aspektů nutné obrany. Proto jsem uváděla příklady tak, aby byl zachycen náhled orgánů činných v trestním řízení, včetně soudů, při aplikaci zákonných ustanovení nutné obrany a aby tyto instituce si, především při aplikaci norem, uvědomovaly, že je nutné vytvářet vhodné společenské klima tak, aby si útočník byl vědom, že veškerá rizika a veškerou odpovědnost s tím spojené nese on a nikoliv napadený a tak posilovat právní jistotu řádných občanů a ne, aby jejich rozhodnutí působila opačným směrem a tím nadále podporovala pasivitu u občanů. Takováto rozhodnutí budou mít výchovné účinky vůči útočníkovi. V opačném případě se prevence proti trestné činnosti bude míjet účinkem

a předcházení trestné činnosti nepomůže ani snížení věkové hranice pro trestní odpovědnost.

Nejsem ani zdaleka přesvědčena, že novela trestního zákona tím, že zavedla nové pojmy, tj. zcela zjevnou nepřiměřenost způsobu útoku, přispěla k většímu vyjasnění problémů spojených s institutem nutné obrany, jak vyplývá i ze shora uvedeného.

V důvodové zprávě k této novele je uvedeno, že předchozí pojem je značně abstraktní, proto se nahrazuje pojmem „způsobu útoku“, který také nebezpečnost útoku charakterizuje. Není jednoznačné, co všechno má být pod tímto pojmem zahrnuto, tj. zda např. z hlediska škody sem patří i škoda z útoku hrozící, resp. zda se bude srovnávat obrana s útokem i podle poměru hrozící a způsobené škody. Nejednotnost výkladu vede nejen k výraznému oslabení právní jistoty občanů a tím i k jejich pasivitě, ale i k pochybení orgánů činných v trestním řízení, což vyvolává nedůvěru v celý právní řád. Nebo-li jinak řečeno, má-li nutná obrana (ale i krajní nouze) sloužit jako prostředek zapojení široké veřejnosti do boje s protiprávními jednáními, je nezbytně nutné výklad těchto institutů objektivním způsobem sjednotit tak, aby byly uplatňovány v souladu se záměry zákonodárce. V této souvislosti považuji za nutné zdůraznit kladení zvýšeného požadavku na odbornost a odborný růst orgánů činných v trestním řízení, včetně zajištění řádné a kvalifikované přípravy, neboť bude-li i nadále přetrvávat prostor pro různé výkladové možnosti, pak nelze eliminovat vydávání chybných rozhodnutí. To ale vyžaduje i shora uvedenou výkladovou jednotu mezi teorií a praxí. K právní jistotě občanů a tedy ani k posílení jistoty, že vystoupení

na ochranu zájmů chráněných trestním zákonem je v celospolečenském zájmu, nepřispěje ani čekání na to, jak se novelizace osvědčí v soudní praxi. Pokud chceme, aby veřejnost vystupovala na jejich ochranu, je nutné ji oprostít od obav z možného excesu a z vlastního trestního stíhání. Proto považuji za nutné zdokonalovat a vytvářet vhodné podmínky pro tento institut v tom smyslu, že riziko plynoucí z jednání v nutné obraně nese ten, který tento stav vyvolal, tj. útočník a nikoliv obránce.

Za pozitivní krok, který byl učiněn, považuji vládní návrh rekodifikace trestního zákona, který byl do Parlamentu předložen v roce 2004 a o němž se v současné době jedná. Právní úprava institutu nutné obrany v tomto návrhu je zakotvena v ustanovení § 29, do něhož byl vložen nový odstavec 3, který již zohledňuje jednání obránce v afektu. Zmíněný nový odstavec 3 § 29 zní:

„Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem“.

V důvodové zprávě k tomuto se uvádí, že „byla také zpřesněna definice nutné obrany (§29), kde je třeba více akcentovat situaci obránce (překvapivost či brutalita útoku, strach, zmatek či leknutí obránce) ve vztahu k jednání útočníka, při pozitivním řešení problematiky omylu“. Dále se v ní konstatuje, že nové formulace podmínek pro nutnou obranu mají umožnit, aby nebyly stíhány osoby, které vystupují na ochranu zájmů chráněných trestním zákonem. Přijetí této novely z pohledu nutné obrany by znamenalo značný krok dopředu a nelze ji hodnotit jinak než kladně. Její přijetí by znamenalo

srozumitelné rozšíření mezi nutné obrany, a to i pro laika na rozdíl od předcházející novely, jak uvedeno shora.

Jako další vhodné řešení spatřuji např. v privilegování excesu z nutné obrany a přímo do právní normy zavést možnost upuštění od potrestání v souvislosti s excesem, jak tomu bylo i v minulosti, neboť již tehdy bylo řečeno, **že bude-li zloděj přistižen, dobývá se do domu, nebo podkopává, a dostav ránu zemře, nebude ten, kdo ho udeřil, vinen krví.....**

Seznam literatury

1. Antl M., Hubálek S. - Právo na obranu: Ano nebo ne?, Hospodářské noviny, ročník XLIV., č. 214, Na víkend, příloha hospodářských novin, str. 3
2. Buchala Kazimierz - Prawo karne materiálně Warszawa „Panstwowe wydawnictwo naukowe 1980, str. 278
3. Císařová D. - K nové koncepci okolností vylučujících protiprávnost, Trestní právo č. 10/2000, str. 9 a násl.
4. Císařová D., Čížková J. - Aktuální problémy nutné obrany z nových kodifikací, AUC Iuridica č. 1/1986, str. 3 a násl.
5. Dolenský A. - Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr.zák.), Bulletin advokacie, 1994, č. 1 s. 24
6. Dolenský A. - Bulletin advokacie, Nutná obrana proti úkonům Veřejných činitelů, str. 57
7. Dolenský A., Novotný F. - Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Trestní právo č. 1/1998, str. 8 a násl.
8. Dolenský A., Novotný F. - Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Trestní právo č. 1/1998, str. 8 a násl.
9. Dufek M. - Základy soudní psychiatrie pro studující práv UK, Praha 1974, s. 461
10. Fremr R., Zelenka P. - K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona, Právní praxe č. 6/1994
11. Hendrych D., - Správní právo, Obecná část C.H. Beck, str. 55
12. Hendrych L. - K současné právní úpravě nutné obrany v československém trestním právu, Kriminologický sborník, 34, 1990, č. 12, s. 46
13. Kuchta J. - Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno 1999
14. Lata J. - Vývoj institutů nutné obrany a krajní nouze v českých zemích. Trestní právo 4, 1999, č. 2, s. 21, 22
15. Lněnička J. - Ad „ - Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)“, Bulletin advokacie 1994, č. 4 s. 13 praxe 1994 č. 2, s. 80, s. 81
16. Lněnička J. - Nutná obrana ve Švédsku a u nás, Právní praxe, 1994 č. 1, s. 54 - 56
17. Sico Robert - Nutná obrana, Bratislava 2001

18. Solnař V. - Základy trestní odpovědnosti, Praha Academia 1972, s. 108
19. Solnař V., Fenyk J., Císařová D. - Základy trestní odpovědnosti (jako Základy trestní odpovědnosti vydání druhé) str. 146, Nakladatelství Orac 200310, 1997, str, 11
20. Šámal P. - K vládnímu návrhu novelizace § 13 tr. Zák. o nutné obraně, Právní praxe 1994 č. 2, s. 80, s.81
21. Šámal P. - Trestní zákon, komentář, Praha C.H. Beck 1994, s. 185
22. Vokoun - Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, UK Praha 1988, s. 36, s.71
23. <http://tisk.juristic.cz/45621>
24. www.mvcr.cz/casopisy/policista/2003/01